

Onderwijsaanbod (zwerf)afval

Dit document wordt uitgebracht in het kader van het programma Afval op School.
Het programma Afval op School is mede tot stand gekomen door een financiële bijdragen vanuit het EFMVZ fonds en de Kaderrichtlijn Mariene strategie (KRM).



Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat



Dit onderwijsaanbod (zwerf)afval is een door SME Advies in januari 2018 geactualiseerde en deels ingekorte versie van de uitgave van Public Result: "Keuzewijzer Onderwijsaanbod afval en zwerfafval".
Deze uitgave is in 2016 uitgebracht (en in 2018 geactualiseerd) in opdracht van Rijkswaterstaat Leefomgeving en Gemeente Schoon.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Materialen voor basis- en voortgezet onderwijs

1. [Programma's](#)
2. [Gastlessen en excursies](#)
3. [Opruimacties met en zonder les](#)
4. [Creatieve lessen](#)
5. [Digitale ondersteunende materialen](#)
6. [Overige ondersteunende materialen](#)

Hoofdstuk 2 Lesmaterialen basisonderwijs

7. [Lessen voor alle groepen](#)
8. [Lessen voor de onderbouw \(groep 1-4\)](#)
9. [Lessen voor de middenbouw \(groep 5-6\)](#)
10. [Lessen voor de bovenbouw \(groep 7-8\)](#)

Hoofdstuk 3 Lesmaterialen en activiteiten voortgezet onderwijs

11. [Lesmaterialen](#)
12. [Vakoverstijgende lessen en projecten](#)

Inleiding

Dit onderwijsaanbod (zwerf)afval is een geactualiseerde versie van de Keuzewijzer Onderwijsaanbod afval en zwerfafval dat door Public Result in opdracht van Rijkswaterstaat in 2016 is uitgebracht.

In dit document is een scala aan educatief materiaal, projecten, gastlessen, excursies enz voor basis-en voortgezet onderwijs opgenomen.

Er zijn in totaal 13 tabellen waarin de lesmaterialen en activiteiten kort worden beschreven naar thema, naam, omschrijving en aanbieder. Bij elk aanbod is een internetlink opgenomen voor meer informatie. Voor een aanbieder van lesmaterialen bij jou in de buurt kun je het beste kijken op de websites www.nmegids.nl of www.groengelinkt.nl.

Het aanbod voor het basisonderwijs is georganiseerd naar leeftijd (onderbouw tabel 8, middenbouw tabel 9 en bovenbouw tabel 10). In tabel 7 staan lespakketten die zijn bedoeld voor de hele school. Deze pakketten bestaan meestal uit verschillende lessen en leermiddelen voor onder-, midden- en bovenbouw.

Het aanbod voor het voortgezet onderwijs is geordend naar type activiteit: lessen per vak (tabel 11), vakoverstijgende lessen en projecten (tabel 12) en ideeën voor maatschappelijke stages en profielwerkstukken (tabel 13).

De afval- of reinigingsdienst in jouw gemeente wil graag scholen betrekken bij afval en zwerfafval. Onder andere worden aangeboden: gastlessen, excursies naar milieustraat, deelname aan een project, lesmaterialen, prullenbakken, vuilknijpers of een uitdaging voor de school met een beloning. Kijk op de website van de afval- of reinigingsdienst voor meer informatie.

Programma's voor de hele school:

Lessen over afval en zwerfafval hebben mede tot doel om de houding en het gedrag van leerlingen te veranderen. Om dit te bereiken kan een les niet op zichzelf staan, maar zal de school daarnaast ook het goede voorbeeld moeten geven d.m.v. duidelijk beleid, heldere communicatie door personeel, (voldoende) bakken voor gescheiden afval, posters en wegwijzers (groene voetstappen) enz. Om scholen hierbij te ondersteunen zijn verschillende programma's ontwikkeld (tabel 1). Met het team van docenten, directie en leerlingen wordt een traject afgelegd waarin keuzes worden gemaakt op het gebied van duurzaamheid. Afvalbesparing, afval als grondstof en schone school zijn thema's die in deze trajecten vaak worden meegenomen.

Samenwerking met andere partijen:

In de omgeving van de school zijn organisaties die graag willen dat een school met leerlingen de openbare ruimte schoon houdt. Behalve de gemeente, reinigingsdienst en afvalinzamelaar zijn dit bijvoorbeeld belangengroepen, maar het kunnen ook supermarkteigenaren of buurtbewoners zijn. In het document zijn vele voorbeelden van dergelijke samenwerkingsmogelijkheden opgenomen.

1. Programma's

Naam	Omschrijving	Aanbieder	URL meer info
Eco-schools	Als Eco-School kun je de Scorekaart Afval van de Duurzaamheidsscan als leidraad nemen. Bekijk hoe je de hoeveelheid van een bepaalde afvalstroom kunt verminderen. Verder kan een school leerlingen actief inzetten bij het verminderen van afval. Laat ze bijvoorbeeld nadenken over de vraag: kunnen we de hoeveelheid afval beperken die elke dag tijdens de pauzes wordt weggegooid? Laat leerlingen hier ook concrete oplossingen voor aandragen. Ook kan je kijken hoe je bepaalde afvalsoorten kunt hergebruiken of recyclen.	SME	www.ecoschools.nl
5x beter bezig	Een projectaanpak voor een hele school. Klassen kunnen direct aan de slag met voor 5 kinderen logische principes voor duurzaamheid op school; Zorg voor jezelf en voor elkaar; Slim met spullen en materialen; Slim met energie & water; Denk gifvrij; Ruimte voor de natuur. Op school komt een vrijwilliger van 5xbeterbezig die samen met de docent lessen voorbereid en uitvoert. Nu nog alleen in Friesland en Groningen.	Bleiblom	http://bleiblom.nl/5x-beter-bezig/
Project-e	Binnen het Project E hebben leuke acties op scholen plaats gevonden om zo energie te besparen, verspilling van water tegen te gaan, afval te verminderen en te werken aan een beter binnenklimaat in de klas. Op de website staan de concrete resultaten als voorbeeld voor anderen.	Twente Milieu	www.project-e.nl
PRISE	PRISE is een instrument voor het stapsgewijs invoeren van Leren voor Duurzame Ontwikkeling in uw basisschool. Duurzame ontwikkeling staat hoog op de maatschappelijke agenda, volop in de belangstelling in de huidige samenleving en wordt steeds nadrukkelijker een aandachtspunt in het onderwijs. Daarbij gaat het om veel meer dan alleen ecologische aspecten als gescheiden afval ophalen, reductie van papiergebruik en vermindering van energieverbruik. Volgens de Unesco gaat het bij LvDO om aspecten van People, Planet en Prosperity (de triple P) in samenhang met elkaar. Maar hoe meet je dat LvDO nu in je school, waar let je op, wat weeg je en hoe zet je op het gebied van visie, beleid, milieuzorg, uitvoering in het onderwijs en evaluatie gerichte en samenhangende stappen op weg naar duurzame ontwikkeling in je school? PRISE (instrument voor Primary Sustainable Education) helpt scholen hierbij.	Utrecht Natuurlijk	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=11444
Bewust Wijzer	De Bewust Wijzer is een duurzame schoolmethode met een vakoverstijgend programma. Het behandelt de thema's energie, water, afval, gezond leven en mobiliteit. Voor de onderbouw van het middelbaar onderwijs biedt het leerlingen een interessante voorbereiding op het sector- profielwerkstuk.		www.bewustwijzer.com
Green Deal Scholen (GDS)	Met de Green Deal Scholen wordt toegewerkt naar het energieneutraal worden van zoveel mogelijk schoolgebouwen. De eerste fase van de Deal betreft een onderzoek naar de belangrijkste knelpunten en oplossingen voor het energieneutraal renoveren van scholen. In de kennisportal is informatie gebundeld per onderwerp categorie.	Klimaatverbond	www.klimaatverbond.nl
Schone School	Stoffige, vervuilde omgevingen kunnen gevaar vormen voor veiligheid en gezondheid. Denk aan struikelen en uitglijden, maar ook aandoeningen als allergie en astma spelen een belangrijke rol. Leerlingen bewust maken van hun omgeving en meehelpen voor een schone school is een goede stap in de juiste richting. Daar hoort ook afvalscheiding bij. Het initiatief Schone School.nl helpt hierbij.		http://www.poraad.nl

Biologie Plus	Biologie Plus helpt scholen om structureel aan de slag te gaan met natuur, wetenschap en techniek. Dat doet Biologie Plus door voeding, gezondheid, duurzaamheid, natuur, milieu, wetenschap en techniek op simpele en praktische wijze aan te bieden. Voor scholen is het zelfs mogelijk te profileren tot Biologie Plus School.	NIBI	www.biologieplusschool.nl
Jetnet	Jet-Net, het Jongeren en Technologie Netwerk Nederland, is een samenwerking tussen bedrijven, onderwijs en overheid. Doel is havo/vwo-leerlingen een reëel beeld te geven van bèta en technologie en hen te interesseren voor een bèta technische vervolgopleiding.	JETNET	www.jet-net.nl
Cleanwise	Reinigingsdienst Circulus Berkel biedt scholen de mogelijkheid om afval gescheiden aan te bieden en in te zamelen. Scholen verdienen het Clean Wise certificaat. Scholen worden ondersteund met lesmateriaal in de vorm van de Clean Wise krant en website.	Circulus Berkel	www.afvalvrij.nl
Afvalvrije Scholen Arnhem	Afval vies? Tijd voor een nieuwe benadering! Afval is grondstof! En door afval te scheiden kunnen we die grondstoffen goed opnieuw gebruiken. Is het mogelijk om alle afval te scheiden of houden we altijd restafval over dat verbrand gaat worden? Een mooie uitdaging aan de kinderen en de leerkrachten: Lukt het om (rest)afvalvrije school te worden? Het natuurcentrum mag in opdracht van de gemeente met 10 scholen deze uitdaging aangaan. Worden jullie één van die 10 scholen?	Natuurcentrum Arnhem	https://www.natuurcentrumarnhem.nl/scholen/projecten/afvalvrije_scholen/

2. Gastlessen en excursies

Gastlessen

Naam	Aanbieder	Doelgroep	Regio	Omschrijving	URL meer info
Afvalbrengrstation	NME Schiedam	BO	Schiedam	Irado organiseert regelmatig afvallessen en educatieve projecten in voor scholen in het basisonderwijs. We geven gastlessen en vragen de leerlingen om mee te denken over afvalvermindering en afvalscheiding in hun eigen gemeente.	www.irado.nl/gastlesBO
Afvalbrengrstation	NME Schiedam	VO	Schiedam	Samen met de Stichting Milieu Dichterbij organiseert Irado regelmatig educatieve projecten voor scholen in het voortgezet onderwijs. We geven gastlessen en vragen de leerlingen om mee te denken over afvalvermindering en afvalscheiding in hun eigen gemeente. We kunnen specifieke onderwerpen behandelen, zoals duurzaamheid en zwerfvuil, of op verzoek een specifiek lesprogramma maken.	www.irado.nl/gastlesVO
Afvalhelden	NME Breda	Groep 5 t/m 8	Breda	Gastdocent Ingrid Lammers geeft op een interactieve manier een aansprekende powerpoint presentatie van ongeveer 50 minuten. De leerlingen worden uitgedaagd mee te denken hoe zij zelf 'afvalhelden' kunnen worden. Kan gevonden worden op www.nmegids.nl/breda door onder 'type' activiteit incl gastdocent aan te klikken	https://www.nmegids.nl/breda/
Anatomische afvalzak les	Recycle Valley	VO	Heel Nederland	GEKLEED ALS DOKTERS op een OK een afvalzak ontleden! Wat zit er in wat kan appart. Wat kan er nog van gemaakt worden. Samen griezelen en ontdekken. Dit is een gastles op maat, bij interesse mail naar Sasja de Valença, sasja@recyclevalley.nl .	sasja@recyclevalley.nl
Dode-hoek les	Dar	Groep 7 & 8	Berg en Dal, Beuningen, Druten, Heumen en Nijmegen	Wat is de dode hoek? Wat kan een chauffeur zien? En wat kun je het beste doen als je op straat een vrachtauto, tractor of bus tegenkomt? Dat leren de leerlingen van groep 7 en 8 van de basisschool tijdens een dode-hoekles. Daarnaast wordt de school ook bezocht door een chauffeur met een echte inzamelwagen. De leerlingen mogen in de cabine plaatsnemen en de chauffeur demonstreert de gevaren van de dode hoek.	https://www.dar.nl/scholen/dode-hoekles/
Dode-Hoek les	Saver	PO	Bergen op Zoom, Halderberge, Woensdrecht, Roosendaal	In Nederland vallen jaarlijks gemiddeld ongeveer 20 doden en 40 tot 50 zwaargewonden als gevolg van dodehoekongevallen. Het grootste deel van de slachtoffers is fietser. Door goede voorlichting kan het aantal slachtoffers teruggedrongen worden. Saver verzorgt in samenwerking met onder andere Veilig Verkeer Nederland, de politie, vrijwilligers en scholen uitleg over de gevaren van de 'dode hoek' bij vrachtwagens.	http://www.saver.nl/nl/educatie/projecten/gevaren-van-de-dode-hoek/
Energie uit afval, een schone zaak	Gemeente Heumen	Groep 7 & 8	Heumen	Het project Energie uit afval, een schone zaak bestaat uit een lesmap, een gastles door een rondleider van ARN B.V. en een bedrijfsbezoek. Met de lesmap kan de docent met de leerlingen het project voorbereiden en afsluiten. Tijdens de gastles wordt uitleg gegeven over de regels van afvalbehandeling en - verwerking in Nederland en de verwerkingsmethoden bij ARN B.V. Het bedrijfsbezoek per bus bij ARN B.V. vormt het hoogtepunt van dit voorlichtingsproject. De leerkracht sluit het project zelf af met een evaluatieles. ARN B.V. verzorgt het vervoer per bus van school naar het ARN-terrein en terug naar school.	www.nmegids.nl/heumen
Gastles afval en zwerfafval	In de Noordzee	Groep 1 – 8	Heel Nederland	De Storytellers van Let's Do It Nederland hebben een gastles zwerfafval en plastic soep ontwikkeld voor de basisschool. We maken de wereld een beetje mooier door	http://www.indenordzee.nl/gastles-

				samen met kinderen en jeugd in actie te komen. We hebben een vorm van belevenisonderwijs ontwikkeld die er op gericht is om de hele school in één ochtend met de diverse aspecten van het (zwerf)afval thema in aanraking te brengen. De les van In de Noordzee is onderdeel van deze dag.	zwerfafval-en-plastic-soep/
Gastles bewustwording	NMCX	Groep 1 – 8	Heel Nederland	Let's Do it Kids maakt jeugd van 4 tot 12 jaar bewust van de noodzaak van schone steden, dorpen en zeeën (wereldoriëntatie) waar we samen aan moeten werken (burgerschap). Dat doen we middels het in één dag aanbieden van een belevenisprogramma voor alle groepen. In de klas en buiten. Want wat een kind zelf beleeft, blijft beter hangen hebben inmiddels vele docenten met dit programma ervaren.	https://www.nmcx.nl/scholen/aanbod/l ets-do-it-kids?backlink=Schoo lActivityThemes%3D 2
Gastles Dopper	Dopper Foundation		Heel Nederland	Vanuit de Dopper Foundation vertelt een gastspreker over plastic soep en het belang van schoon drinkwater. Bij afname van 60 doppers een gratis gastles.	www.dopper.com/foundation
Gastles Milieupolitie	Gemeente Heumen	BO&VO	Heumen (Nijmegen)	De milieutoezichthouder geeft op school voorlichting (met PowerPoint) over het takenpakket van Bureau Toezicht; Handhaving in de gemeente Nijmegen. Onderwerpen: o.a. aanpak vervuiling (zwerfafval, zwerfafval, kca, hondenpoep, vuilniszakken), handhaven bij milieucalamiteiten en geluidsmetingen bij evenementen.	www.nmegids.nl/milieupolitie
Gastles op school: Zwerfafval	Westlandse Natuur- en Milieu Educatie	Groep 4 t/m 7	Gemeente Westland	Scholen die deelnemen krijgen vooraf instructiemateriaal en starten het dagdeel met een les over zwerfafval. Vervolgens krijgen de kinderen veiligheidshesjes en gaan met prikkers een uur lang op pad om de omgeving van de school schoon te maken. Aan het einde van de opschoonweek wordt uitgerekend welke school de meeste kilo's afval heeft verzameld (omgerekend per kind). Deze winnende school wordt bezocht door de wethouders en krijgt een prijs.	www.nmegids.nl/westland
Gastles over zwerfafval + opruimactie	Natuur- en milieucentrum De Papaver	Groep 3 t/m 8	Delft	Een inspecteur van de afdeling Toezicht en Handhaving van de gemeente Delft verzorgt een gastles over zwerfafval. Voorwaarde voor het inschrijven voor deze les is dat de groep ook een zwerfafval opruimactie organiseert. Materialen voor een actie zijn ook bij De Papaver te leen.	www.nmegids.nl/delft
Gastles Zwerfafval	NME Schouwen Duiveland	BSO	Schouwen-Duiveland	De buitenschoolse opvangcentra krijgen de mogelijkheid om vijf verschillende gastlessen af te nemen. Onderwerpen: plastic afval, chemisch afval (batterijen), drinkpakjes afval, papier afval, alternatieven voor plastic	www.schoonzeeland.nl/gastlessen
Gastles Zwerfafval	NME Schouwen Duiveland	Groep 7 & 8	Schouwen-Duiveland	Alle basisscholen op het eiland kunnen inschrijven voor drie gastlessen over zwerfafval voor groep 7/8.	www.schoonzeeland.nl/gastlessen
Gastles Zwerfafval	NME Culemborg	Groep 3 t/m 8	Culemborg	Ook dit jaar kunnen scholen weer gastlessen aanvragen over zwerfafval en plastic soep. Er zijn lessen voor de niveaus groep 3 t/m 8. Dit kan zowel in de periode voor de vierdaagse als rond KeepItClean Day. Reserveer nu voor meer groepen tegelijk! Een ochtend van 3 lessen/klassen of een middag van 2 lessen/klassen. Link volgen, zoeken op afval	http://www.nmeculemborg.nl/catalogus/
Grondstoffenbus	Saver	PO	Bergen op Zoom, Haldenberge, Roosendaal, Woensdrecht	Stap in de Grondstoffenbus van Saver en maak kennis met de wereld van afval en grondstoffen. De Grondstoffenbus is een rijdend klaslokaal waarin kinderen leren waarom het scheiden van afval zo belangrijk is: afval is grondstof voor nieuwe producten. Hoe beter gescheiden, dus hoe 'schoner' de afvalstroom, des te beter is deze te recyclen. Door belangrijke grondstoffen te hergebruiken, hoeven we deze niet opnieuw te delven. Zo sparen we de aarde en het milieu! En geven we afval	http://www.saver.nl/nr_upload/standaard/739_flyer_scholen_bus_def.pdf

				meer waarde...	
Handhaving voor een schone en veilige leefomgeving	Natuur Educatie gemeente Enschede	Groep 7 & 8	Enschede	In de gastles vertelt handhaver Jos van de afdeling Handhaving Openbare Ruimte over de thema's waar ook kinderen mee te maken hebben: zwerfafval, visplekken, vuurwerk, hondenpoep en natuurbescherming. De les start met een korte overzichtsfilm over het werk van de afdeling Handhaving. Daarna worden m.b.v. een powerpoint-presentatie interactief de genoemde thema's besproken.	www.nmegids.nl/en/schede
Koos de Vuilnisman	Natuuravontuur	Groep 4 t/m 8	Heel Nederland	Koos komt soms met vuilniswagen en al. In ieder geval duikt hij letterlijk de prullenbak van de klas in om eens te laten zien wat er in zit: oud papier, een klokhuis, aluminiumfolie, een blikje en een pakje sap.	www.natuuravontuur.com
Kunst van recyclen workshop en gastles Afvalhelden	Boerderij Wolfslaar Breda	Groep 5 t/m 8	Breda	In de workshops wordt aandacht geschonken aan zwerfafval, afvalinzameling, afvalscheiding, de waarde van grondstoffen en recycling. De leerlingen maken van afval een werkstuk, dat gemakkelijk demonteerbaar en recyclebaar moet zijn en dat aan bepaalde eisen moet voldoen. Dit resulteert uiteindelijk in afvalauto's die tentoongesteld kunnen worden. De kinderen doen proefjes met afvalscheiding en het sorteren van afval. De lessen sluiten onder andere aan op de kerndoelen wetenschap en technologie voor het basisonderwijs. Gratis voor deelnemers aan Opgeruimd Breda	www.nmegids.nl/breda
Milieuhelden	Milieubende	Groep 7 & 8	Heel Nederland	Twee acteurs van de Milieubende overvallen de klas, zetten alles aan de kant en spelen de voorstelling "Er zijn nog noedels!". Ze schudden de kinderen meteen wakker. Na de psychologische test "Welk type held ben jij?" een dromer, denker, doener of roeper, volgt een inspirerende workshop. Met "Het kleine handboek voor grote daden" en de digitale lesomgeving kunnen de leerlingen aan de slag om het Milieuheldenboek te vullen met ideeën en acties voor een duurzame wereld. De klas doet mee aan de wedstrijd "Word een Milieuheld!" De winnaars worden uitgenodigd voor een feestelijke finale, waar leuke prijzen te winnen zijn.	https://milieubende.nl/
Mini Hero's	Recycle Valley	BSO	Heel Nederland	GASTLES samen met docent 3 afvalbakken beschilderen elk met eigen thema plastic /papier / rest. Dit is een gastles op maat. Bij interesse mail naar Arnout Schaap, a.schaap@recyclevalley.nl .	a.schaap@recyclevalley.nl
Plastic Hero's	Recycle Valley	VO	Heel Nederland	In 1 mentor uur de waarde van plastic uitgelegd en welke (beroeps) kansen er voor de leerlingen zijn in het recyclingsbedrijf. Dit is een gastles op maat, bij interesse mail naar Sasja de Valença, sasja@recyclevalley.nl .	sasja@recyclevalley.nl
Plastic power; er zit meer in afval	Milieu Dichterbij, Barendrecht	Groep 5 t/m 8	Barendrecht	In deze les komen begrippen als afval, afvalscheiding en zwerfafval aan bod. Dmv actieve leervormen krijgen de leerlingen meer inzicht in afval- en zwerfafvalproblematiek en het nut van afvalscheiding. Het eerste uur wordt in de klas actief theoretische kennis opgedaan; Het tweede uur gaan de leerlingen naar buiten voor een zwerfafvalopruimactie. Hiervoor is het noodzakelijk om ouders te regelen voor de begeleiding van de kinderen op straat.	www.milieudichterbij.nl
Plastic Soep	Plastic Soup Foundation	BO&VO	Heel Nederland	Een gastles over plastic soep en uitleg over wat je zelf kan doen aan zwerfafval. Met proefjes en filmpjes.	https://www.plasticsoupfoundation.org/p/sf-junior/#educatie

Presentatie Zwerfafval	Natuur en Milieu Educatie Heerhugowaard	BO	Heerhugowaard	In een presentatie van een half uur worden de leerlingen meegenomen in een interactief verhaal over zwerfafval. Er wordt hierbij gekeken naar wat zwerfafval is, het ontstaan van zwerfafval, maar ook de invloed die leerlingen hierop in hun directe omgeving hebben. Aan de hand van beelden van de omgeving van school krijgen de leerlingen hier een helder beeld bij. Als een zinvolle aanvulling op de presentatie kunnen de leerlingen naar buiten om de omgeving van de school schoon te maken. De begeleiding hiervan ligt bij de school zelf. De materialen voor het opruimen kunnen bij de gemeente geleend worden.	www.nmegids.nl/heerhugowaard
Spelen in een schonere wijk	Stichting Lawine	Groep 7 & 8	Andel-Spruijt	Stichting Lawine komt op visite met "Spelen in een Schonere Wijk" met een openingsshow voor groepen 1 t/m 6. Groepen 7 en 8 krijgen een klassenbezoek. Er is een USB stick met lessen en projecten met het thema afvalvermindering en recycling waar de leerkrachten zelf mee aan de slag kunnen gaan. Twee afval-educatie spellen komen mee met het project: Afval Memorie kaartenspel en Vuil Spel bordspel. Er worden genoeg spellen uitgeleend zodat een hele klas tegelijk mee kan spelen. De Lawine huisfotograaf komt een paar keer op bezoek om foto's van leerlingen te maken terwijl zij bezig zijn met het thema. Een selectie hiervan wordt aan de school gegeven.	http://www.lawinetheater.nl/index.php/spelen-in-een-schonere-wijk.html
Technokids	NME Breda	BSO	Breda	Actief aan de slag met afval? Tijdens deze leuke een uur durende workshops gaan kinderen van de buitenschoolse opvang (vanaf 6 jaar) zelf actief aan de slag met afval. Er kan een keuze worden gemaakt uit 5 workshops, verzorgd door een gastdocent, die ieder ingaan op een ander afvalthema. Zo zijn er workshops rondom: plastic, drankkartons, batterijen, papier, verpakkingen en opruimen. Bij iedere workshop, behalve bij de opruimactie, doen de kinderen een interessant en leuk proefje. En ze gaan aan de slag om iets moois te maken dat ze mee naar huis kunnen nemen. BSO's die een klassendeal bij afsluiten of een grotere acute en éénmalige opruimactie doen, kunnen in 2015 gratis twee workshops aanvragen. Meer info via Marika Rath, Opgeruimd Breda, tel. 076-5294773	www.nmegids.nl/breda
Theatervoorstelling: Plastic Soep	MEC de Witte Schuur	Groep 1 - 4	Enkhuizen	Een verteltheatervoorstelling over plastic in zee. Het verhaal is een variatie op het sprookje van de Kleine Zeemeermin. Waarbij de visser zoveel afval laat slingeren, dat de vissen en de zeemeerminnen in gevaar komen. De kinderen gaan aan het einde van het verhaal helpen met het opruimen van de zee, al zingend stoppen ze al het plastic in de afvalbak. Groep 3 & 4	http://www.nmegids.nl/itemtonen.php?code=7323
Theatervoorstelling Plastic soep	Natuur en Milieu Overijssel	Groep 1 - 4	Overijssel	Een verteltheatervoorstelling over plastic in zee. Geschikt voor groep 1-2 en groep 3-4. De verhalenverteller komt bij u op school. Het verhaal is een variatie op het sprookje van de Kleine Zeemeermin. Doordat hij zijn afval laat slingeren maakt de visser zonde troep in de zee, dat de vissen en de zeemeermin in gevaar komen.	www.nmegids.nl/itemtonen.php?code=11553
Trash Trackers	Recycle Valley	VO	Recycle Valley	In 1 mentor uur, 20 min les over afval rond de school, Daarna klas in 4 groepjes naar buiten en onder begeleiding van afval expert en ludieke vertellers afval opruimen. Door kleine groepjes kunnen we JUIST de belhamels held laten zijn!	www.recyclevalley.nl/trash-trackers
Troep onder de Loep	NME Breda	Groep 5 t/m 8 & BSO	Breda	Binnen dit prikkelende recycleproject worden leerlingen uit de bovenbouw van het basisonderwijs in één of twee workshops uitgedaagd om op een meer verantwoordelijke manier om te gaan met afval. Na een korte introductie buigen de leerlingen zich in kleine projectteams over de opdracht om een eigen creatieve, technische oplossingsgerichte uitvinding te bedenken, die de wereld schoner en beter kan maken. Maar daar stopt het niet, vervolgens gaan de leerlingen zelf aan	www.nmegids.nl/breda

				de slag. De prototypes die zij ontworpen hebben gaan ze nu ook daadwerkelijk maken, met alleen het afval dat ze zelf ter voorbereiding hebben verzameld. Aansluitend wordt een tentoonstelling georganiseerd.	
Verwerking van Zoetermeers afval	Team Groen Spelen Leren Zoetermeer	Groep 7	Zoetermeer	Ben u benieuwd waar de vuilniswagens naar toe gaan met ons afval? Of hoe de gemeente zwerfafval aanpakt en graffiti voorkomt? Of wilt u een vuilniswagen op school? Of de Inspecteur Openbare Ruimte op bezoek bij u in de klas, neem telefonisch contact op of stuur een email.	www.nmegids.nl/zoetermeer
Vuilnisman in de klas	NME-centrum De Woudreus	Groep 1 & 2	Wilnis	Waarom moeten wij ons afval scheiden? Wat gebeurt er met dat gescheiden afval? Wat wordt er van gemaakt? Een medewerker van NME-centrum De Woudreus komt verkleed als vuilnisman naar de klas. Aan de hand van een verhaal, een kringgesprek en allerlei spellen ontdekken de leerlingen wat er van hun afval gemaakt wordt.	www.nmegids.nl/wilnis
Zwerfafval	Team Groen Spelen Leren Zoetermeer	Groep 5 & 6	Zoetermeer	De gemeente Zoetermeer vindt het voorkomen van zwerfafval erg belangrijk. Kinderen leren tijdens een interactieve presentatie, verzorgd door medewerkers van het gemeentelijke Team Handhaving uit uw wijk, hoe belangrijk het is om zwerfafval te voorkomen. Dit wordt gecombineerd met een prikactie rondom de school.	www.nmegids.nl/zoetermeer

Excursies

Naam	Aanbieder	Doelgroep	Regio	Omschrijving	URL meer info
Afval is goud waard	AVRI	Groep 6 - 8	Regio Rivierenland	3 lessen over afval, één in de klas één bij de afvalzuivering en één verwerkingsles	www.afvalisgoudwaard.nl
Afvalaanbiedstation op de gemeentewerf	BuitenWijs (Nieuwegein, Lopik, IJsselstein en Houten)	Groep 6 - 8	Nieuwegein, Lopik, IJsselstein en Houten	Een klassenbezoek geeft inzicht hoe de gemeente Nieuwegein omgaat met afval. Het aanbiedstation is het gemeentelijk inzamelingsdepot voor grof huisvuil, snoeihout, Klein Chemisch Afval (KCA), witgoed zoals koelkasten en bouw- en sloopafval. Je kunt met jouw klas een bezoek brengen. Een medewerker geeft uitleg over de verschillende soorten afval, de verwerking en wat er verder mee gebeurt. Ook de vuilnisauto kan van dichtbij bekeken worden.	www.nmegids.nl
Afvalexpeditie; op bezoek bij Circulus	Accres Apeldoorn	Groep 7	Apeldoorn	De grijze container; Je zet hem aan de straat, maar wat gebeurt er dan mee? Tijdens de excursie naar het afvalbrengpunt van Circulus ervaren de kinderen door middel van aantrekkelijk lesmateriaal welke weg de vuilniszak aflegt en is er ook ruimte voor een gesprek met de man/vrouw van de vuilniswagen. Daarnaast er veel actieve aandacht voor afvalscheiding, hergebruik en recycling middels het recycle spel.	www.nmegids.nl/circulus
Afvalfietstocht	NME-centrum De Woudreus	Groep 7 & 8	Wilnis	Een fietstocht langs drie bedrijven en organisaties die op de een of andere manier betrokken zijn bij afval: ofwel het afval gescheiden inzamelen, ofwel het afval hergebruiken ofwel aan afvalpreventie doen. Aan de hand van werkbladen verzamelen de leerlingen informatie over de werkwijze van deze bedrijven en organisaties.	www.nmegids.nl/afvalfietstocht
ARN B.V. Rondleiding: Duurzame afvalverwerking	Gemeente Heumen	VO	Heumen	Een rondleiding voor het voortgezet onderwijs begint met een PowerPoint presentatie in de bezoekersruimte van ARN B.V. Daarna volgt een rondleiding per bus over het ARN-terrein Het vervoer van en naar school dient de school zelf te verzorgen. Scholen kunnen via de website http://www.arnbv.nl/Jeugd/ een deelnameformulier invullen.	www.nmegids.nl
Dagexcursies	Natuurschool	BO&VO	Stellendam	Natuurschool organiseert op tal van locaties langs de kust dagexcursies voor scholen. Een dagexcursie duurt ca. 5 uur waarbij allerlei doe-dingen rond het strand worden uitgevoerd. Afval wordt zijdelings behandeld tijdens het juttten.	www.natuurschool.nl/stellendam
Dagexcursies	Natuurschool	BO&VO	Noordwijk	Natuurschool organiseert op tal van locaties langs de kust dagexcursies voor scholen. Een dagexcursie duurt ca. 5 uur waarbij allerlei doe-dingen rond het strand worden uitgevoerd. Afval wordt zijdelings behandeld tijdens het juttten.	www.natuurschool.nl/noordwijk/
Dagexcursies	Natuurschool	VO	Schoorl	Natuurschool organiseert op tal van locaties langs de kust dagexcursies voor scholen. Een dagexcursie duurt ca. 5 uur waarbij allerlei doe-dingen rond het strand worden uitgevoerd. Afval wordt zijdelings behandeld tijdens het juttten.	www.natuurschool.nl/Schoorl
Dagexcursies	Natuurschool	BO&VO & Vakantie	Lauwersoog	Natuurschool organiseert op tal van locaties langs de kust dagexcursies voor scholen. Een dagexcursie duurt ca. 5 uur waarbij allerlei doe-dingen rond het strand worden uitgevoerd. Afval wordt zijdelings behandeld tijdens het juttten.	www.natuurschool.nl/Lauwersoog

Dagexcursies	Natuurschool	BO&VO	Borkum	Natuurschool organiseert op tal van locaties langs de kust dagexcursies voor scholen. Een dagexcursie duurt ca. 5 uur waarbij allerlei doe-dingen rond het strand worden uitgevoerd. Afval wordt zijdelings behandeld tijdens het juttten.	www.natuurschool.nl/borkum
Doe meer met Afval: Afvalroadshow	AVU	BO	Utrechtse gemeenten	Met de afvalroadshow willen de Utrechtse gemeenten hun inwoners (jong en oud) fysiek en persoonlijk in contact laten komen met het belang van afvalscheiding en de manier om met hun afval om te gaan. De mobiele roadshow is uitermate geschikt voor gezinnen met kinderen, maar ook alle andere inwoners uit de provincie Utrecht zijn van harte welkom. De komende jaren gaat de afvalroadshow op tournee langs alle Utrechtse gemeenten.	www.doemeermetafval.nl
Energie uit afval, een schone zaak	Gemeente Heumen	Groep 7 & 8	Heumen	Het project Energie uit afval, een schone zaak bestaat uit een lesmap, een gastles door een rondleider van ARN B.V. en een bedrijfsbezoek. Met de lesmap kan de docent met de leerlingen het project voorbereiden en afsluiten. Tijdens de gastles wordt uitleg gegeven over de regels van afvalbehandeling en - verwerking in Nederland en de verwerkingsmethoden bij ARN B.V. Het bedrijfsbezoek per bus bij ARN B.V. vormt het hoogtepunt van dit voorlichtingsproject. De leerkracht sluit het project zelf af met een evaluatieles. ARN B.V. verzorgt het vervoer per bus van school naar het ARN-terrein en terug naar school.	www.nmegids.nl/heumen
Energie uit afval, een schone zaak	NME De Bastei	Groep 7 & 8	Nijmegen	Het project Energie uit afval, een schone zaak bestaat uit een lesmap, een gastles door een rondleider van ARN B.V. en een bedrijfsbezoek. Met de lesmap kan de docent met de leerlingen het project voorbereiden en afsluiten. Tijdens de gastles wordt uitleg gegeven over de regels van afvalbehandeling en - verwerking in Nederland en de verwerkingsmethoden bij ARN B.V. Het bedrijfsbezoek per bus bij ARN B.V. vormt het hoogtepunt van dit voorlichtingsproject. De leerkracht sluit het project zelf af met een evaluatieles. ARN B.V. verzorgt het vervoer per bus van school naar het ARN-terrein en terug naar school.	www.nmegids.nl/nijmegen
Op bezoek bij Dar	Dar	Bovenbouw PO en geheel VO	Nijmegen	Kom samen met je klas of groep op bezoek bij Dar en onze medewerkers laten je zien wat er met jouw afval gebeurt. We verzorgen rondleidingen op de dinsdagochtend in de oneven weken. De rondleidingen verzorgen wij niet in de schoolvakanties op op feestdagen. Vul daarom altijd het formulier in.	https://www.dar.nl/scholen/rondleiding-of-excursie/
Plastic Soep Vissen	Plastic Whale	Groep 7 & 8	Amsterdam	Een introductieles wordt gevolgd door te gaan plastic vissen. In sloepen gemaakt van Amsterdams grachtenplastic, laten we de leerlingen zien dat plastic afval een waardevolle grondstof is en dat je hier mooie producten van kunt maken, zoals de Plastic Whale sloepen en Wasteboards (skateboards gemaakt van plastic doppen). Wordt gevolgd door een afsluitende workshop	www.plasticwhale.nl
Puinscheppers	Ecopark Alphen aan den Rijn	Groep 6 - 8	Alphen aan den Rijn	Na deze les weten de leerlingen in de gemeente Alphen aan den Rijn dat afval nog gebruikt kan worden als grondstof. Ze weten hoe ze afval kunnen scheiden, kunnen hergebruiken of kunnen voorkomen. Ze maken kennis met het Ecopark als plek waar je afval gescheiden kunt inleveren.	www.puinscheppers.nl

Thema-les Opruimers	CNME Gemeente Amersfoort	Groep 5 & 6	Amersfoort	In deze thema les maken de leerlingen kennis met de voedselkringloop door buiten onderzoek te doen naar opruimers, het spelen van een voedselkringloop-spel en het doen van proefjes met oud brood. Het onderzoek en spel vinden plaats op Landgoed Schothorst. De introductie en verdieping doet u met de kinderen op school. Een inspirerende les rondom een van de belangrijkste thema's binnen natuuronderwijs!	www.nmegids.nl/amersfoort
Zeelessen	Natuuravontuur	BO&VO	Op aanvraag	Zeelessen, strandjuten en andere lessen Spullen verzamelen langs het strand gedurende 2 uur.	www.natuuravontuur.com

3. Opruimacties met en zonder les

Naam	Omschrijving	Aanbieder	url meer info
Aan de slag met afval	Een schoonmaakactie organiseren voor kinderen is niet alleen ontzettend nuttig, maar ook leuk. Maar waar begin je met het organiseren? Hoe zorg je dat mensen meedoen? Hoe bereik je de pers? En moet je de gemeente betrekken. Vind antwoord op deze vragen en meer in ons overzicht van tips en trucs.	NederlandSchoon	https://www.aandeslagmetafval.nl/po
Aan de slag met afval	Een schoonmaakactie organiseren voor kinderen is niet alleen ontzettend nuttig, maar ook leuk. Maar waar begin je met het organiseren? Hoe zorg je dat mensen meedoen? Hoe bereik je de pers? En moet je de gemeente betrekken. Vind antwoord op deze vragen en meer in ons overzicht van tips en trucs.	Supporter van Schoon	www.supportervanschoon.nl
Aan de slag met afval	Een schoonmaakactie organiseren voor kinderen is niet alleen ontzettend nuttig, maar ook leuk. Maar waar begin je met het organiseren? Hoe zorg je dat mensen meedoen? Hoe bereik je de pers? En moet je de gemeente betrekken. Vind antwoord op deze vragen en meer in ons overzicht van tips en trucs.	Nederland Schoon	www.aandeslagmetafval.nl/acties
CNME Schone Maas Project	Tijdens en na hoogwater is goed zichtbaar hoeveel afval er normaal in het water drijft. Wanneer het hoogwater zakt, belandt het afval op de rivieroever. Tonnen zwerfafval liggen er dan! Je vindt er van alles: kleine plastics korrels (granulaat), wattenstaafjes, plastic flessen en zakken, laarzen, autobanden en zelfs surfplanken. Plastic kan heel lang meegaan, ruim 1000 jaar! Een oersterk product dus. Maar heel lastig om het, eenmaal in het (water) milieu, weer te verwijderen! Tijdens deze activiteit wordt kinderen duidelijk gemaakt hoe groot het probleem is en gaan ze meehelpen bij het schoon maken van een stuk oever langs de Maas.	CNME Maastricht en Regio	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=14993
Maas en Waalse schoonmaakdag	Op de vrijdagmiddag voor de derde zaterdag in maart wordt de Maas en Waalse schoonmaakdag voor de basisscholen georganiseerd. Organisatoren zijn het IVN, gemeente Druten, West Maas en Waal, en Beuningen, de woningbouwverenigingen in beide gemeentes, de politie en de jagersvereniging. Gewapend met plastic zakken en handschoenen gaan de kinderen het zwerfafval in de omgeving van de school opruimen. Als dank voor hun bijdrage aan een schone schoolomgeving ontvangen de kinderen een presentje. Voor de school is het mogelijk om rond de schoonmaakdag de tentoonstelling over afval te reserveren. Door deze tentoonstelling centraal te plaatsen op school kunnen leerlingen meer lezen en zien over afvalscheiding en -verwerking. De tentoonstelling bestaat uit vier panelen (119 cm bij 84 cm) en een kijkdoos gemaakt van een container. Op het gemeentelijk inschrijfformulier van de schoonmaakdag kunt u aangeven of u de tentoonstelling wilt reserveren.	Bezoekerscentrum De Grote Rivieren, Heerewaarden	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=5257
Mooi schoon! - Ecolids	Na een inleiding over zwerfafval (wat is het, waar komt het vandaan en wat kun je er aan doen?) gaan de kinderen zelf met afvalknijpers in de omgeving van de school zwerfafval opruimen. Dit is een favoriete activiteit voor veel kinderen: ze veranderen in echte afval-jagers	NME Gemeente Amsterdam	http://www.nmegids.nl/itemtonen/amsterdam
Natuurlijk schoon	Natuurlijk Schoon is een jaarlijks terugkerende opruimactie van zwerfafval in samenwerking met scholen, vrijwilligersorganisaties, milieu- en natuurorganisaties, buurt- en sportverenigingen en gemeenten. Natuurlijk Schoon is in 2009 van start gegaan met 1	ROVA	http://www.rova.nl/natuurlijkschoon
Opruimactie kust	In samenwerking met het Uitvoeringsbedrijf Openbare Ruimte van de Gemeente Schouwen Duiveland, wordt door de leerlingen een stukje kust (strand, dijk) schoongemaakt. Het afval wordt verzameld, gesorteerd, gewogen en door de Gemeente afgevoerd. Met de turfkaart afvalsoorten worden de verschillende soorten afval geïnventariseerd. Deze opruimactie heeft een praktisch, maar vooral een educatief doel. U moet aangeven welk stukje kust U met de kinderen zou willen schoonmaken en in overleg met de Gemeente wordt er een dag geprikt waarop de schoonmaakactie plaatsvindt.	NME Schouwen Duiveland	www.nmeschouwenduiveland.nl

Opschoonacties	DAR verstrekt voor scholen in Beuningen, Berg en Dal, Druten, Heumen en Nijmegen materiaal voor opschoonacties.	Beuningen, Berg en Dal, Druten, Heumen, Nijmegen	https://www.dar.nl/scholen/opschoonacties/
Plastic Soep Vissen	Een introductieles wordt gevolgd door te gaan plastic vissen. In sloepen gemaakt van Amsterdams grachtenplastic, laten we de leerlingen zien dat plastic afval een waardevolle grondstof is en dat je hier mooie producten van kunt maken, zoals de Plastic Whale sloepen en Wasteboards (skateboards gemaakt van plastic doppen). Wordt gevolgd door een afsluitende workshop	Plastic Whale	www.plasticwhale.nl
Schone Schoolpleinen	Beheren doen we samen! Met hart voor de stad! Cluster Beheer is binnen de gemeente Leiden verantwoordelijk voor het schoon, heel en veilig houden van de stad. De bewoners spelen daarbij ook een belangrijke rol; zij hebben een eigen verantwoordelijkheid bij het schoonhouden van hun leefomgeving. Samen zorgen we ervoor dat de stad een prettige omgeving biedt om te wonen, te leren, te werken en te recreëren! Dat begint bij de kinderen (groep 5-6)	Duurzaam Leiden	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=14057
Schoonmaakhelden	Geen extra tijd in het drukke schoolprogramma om met de hele klas aan de slag te gaan met zwerfafval rond school...? Schoonmaakhelden grijpt nauwelijks in op uw reguliere lesprogramma. Regelmatig gedurende 9 weken komt er iemand langs van Recycle Valley en neemt een klein groepje (elke week een ander groepje), van uw leerlingen mee naar buiten om op een verantwoorde manier een half uurtje zwerfafval te ruimen rond de school. Uw les gaat gewoon door. Alleen in het begin komt iemand voor de hele klas een half uurtje vertellen wat er gaat gebeuren en waarom. Ook wordt later een korte enquête afgenomen bij enkele van de leerlingen.	Recycle Valley	https://www.recyclevalley.nl/schoonmaakhelden-2/
Wat kan jij doen	Verschillende activiteiten voor PO en VO om zelf uit te voeren	Nederland Schoon	www.nederlandschoon.nl
Wedstrijd de gouden grijper wordt vernieuwd	Na vijf jaar de Gouden Grijper Trofee, is het tijd voor iets nieuws. Alle basisscholen in Woerden kunnen hun belangstelling aangeven voor een nieuw project over afval/zwerfafval. In de loop van het schooljaar zullen we contact opnemen om dit project in samenspraak een nieuwe invulling te geven.	NME Woerden	http://www.nmegids.nl/itemtonen/woerden
Wijkhelden	Jongens en meisjes worden zich niet alleen bewust van zwerfafval, maar ontvangen ook een beloning. Jongens en meisjes uit groep 3 tot en met 8 krijgen van de gemeente een zakcentje (€ 2,50) voor het opruimen van zwerfafval in hun buurt. Hiervoor is het van belang dat zij ingeschreven staan als Wijkheld.	Beuningen, Berg en Dal, Druten, Heumen, Nijmegen	https://www.wijkhelden.nl/ID/4
Zwerfafval Maarn Schoon	Werkgroep 'Maarn Schoon' organiseert jaarlijks een aantal schoonmaakacties. Om de scholen te betrekken bij deze acties en het thema 'zwerfafval' tijdens de lessen onder de aandacht te brengen, bestaat de mogelijkheid om samen met NMC Zeist en de genoemde werkgroep een schoolproject op te zetten. Een schoonmaakactie, waarbij u via de werkgroep afvalgrijpers en hesjes kunt lenen, kan onderdeel zijn van zo'n project.	Team Natuur en Duurzaamheid scommunicatie, Maarn	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=363
Zwerfafval opruimactie	Leerlingen ruimen in hun eigen schoolomgeving zwerfafval op en worden zich zo bewust van hun eigen weggooigedrag. In overleg met het betreffende stadsdeelbeheer worden afspraken gemaakt over de opruimplek. Er is een speciale zwerfafvalmobiel die komt voorrijden met opruimsets: veiligheidshesjes, handschoenen, grijphandjes en bezems en de zwerfafvalmobiel voert ook het verzamelde afval af. Het lespakket Zwerfafval, mooi niet is zeer geschikt als voorbereiding voor een afval opruimactie	Natuur Educatie gemeente Enschede	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=4640

4. Creatieve lessen

Naam	Omschrijving	Aanbieder	url meer info
Afval? Echt niet!	Op Keep it Clean Day ruimen we samen al het zwerfafval in Culemborg op. In de week voorafgaand aan deze dag wordt er op school aandacht besteed aan zwerfafval en afval scheiden. Waarom scheiden we dat afval eigenlijk? Wat gebeurt er met het afval als het is opgehaald? Op deze dag willen we laten zien dat afval geen 'afval' is. Plastic wordt nieuw plastic en papier nieuw papier. We ontdekken dat van afval heel veel nieuwe spullen worden gemaakt. We gaan zelf scheiden en recyclen en gaan afval hergebruiken voor de mooiste kunstwerken. Link volgen, zoeken op afval	Steunpunt NME Culemborg	http://www.nmeculemborg.nl
Afvalbeest	Kunstenares die al 20 jaar kinderen laat knutselen met afval	Carolien Adriaanse	www.afvaljuf.nl
Afvalkunst	Kinderen ontdekken dat we allemaal veel (verpakking) afval weggooiën. Door daar goed over na te denken en vooral ook naar te kijken zien ze mogelijkheden om er nieuwe vormen van te maken. Zo wenden ze hun fantasie aan en wordt afval op een kunstzinnige manier hergebruikt. Afvalvoertuigen Elk kind maakt van meegebracht afval een voertuig (ruimtevoertuig, auto, boot, etc.). De werkstukken worden in de groep besproken en eventueel tentoongesteld. Kunstzinnige combinaties van afval. Elk kind kiest voorwerpen uit afval en maakt daar naar eigen inzicht een groepsopstelling van. Het kind tekent zijn compositie. De tijdsduur bedraagt 2 uur en de kosten €100,- .	Westlandse Natuur- en MilieuEducatie	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=11869
Blog afvalverhalen	In overleg kunnen leerlingen een foto van een geraapt stuk afval + gedicht of kort verhaal opsturen.	Esther Klijn	www.afvalverhalen.nl
De Klieners recycleworkshop	Petflesraketten, botenrace, kunstkoppen en een bergafvalbeest	Milieu Educatie Den Haag	www.milieueducatie-denhaag.nl
Dijkm Leskist Papier maken	Een school puilt uit van het papier. Waar komt het vandaan, hoe wordt het gemaakt en waar gaat het naar toe? Vragen die proefondervindelijk te beantwoorden zijn door zelf papier te maken. Met videoband en werkboekjes.	Gemeente Heumen	http://www.nmegids.nl/itemtonen.php?code=13635
Jong leren recyclen	Jong leren recyclen: maak zwerfafvalkunst met je klas. Wist je dat zwerfafval zich goed leent voor als lesonderwerp op de basisschool en in het voortgezet onderwijs? Vanuit de gedachte jong geleerd, oud gedaan, Inspiratie nodig? Esther Pieterse biedt leuke gastlessen aan om van afval allerlei leuke dingen te maken.	NME Schiedam	http://www.nmegids.nl/itemtonen.php?code=14102
Kunst uit afval van Almere	De activiteit start met het bekijken van de tentoonstelling Recyclingkunst. Daarna wordt er afval verzameld uit het bos (aarde, takken, bladeren, berenklauw enz., enz.) waarmee objecten en collages gemaakt worden. Er zal ook allerlei afval zijn van bedrijven uit Almere, bijvoorbeeld oude fietsen, stukken metaal, huishoudelijke apparaten en plastic voorwerpen. Met al deze materialen wordt een kunstwerk gemaakt.	Stichting Stad & Natuur Almere	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=7985
les afval en papier	Een leerzame les, waarbij kinderen groep 3 & 4 de waarde van recycling en spullen in de prullenbak gooien aan den lijve ondervinden! Ze gaan tenslotte met een stuk zelfgemaakt papier naar huis.	Spookbos, Eemnes	http://www.spookbos.nl/les9.htm
Oud Papier, Nieuw Papier	Les papier maken. Link volgen en dan zoeken op papier (Nieuwegein, Lopik, IJsselstein en Houten)	BuitenWijs	www.nmegids.nl/buitenwijs

5. Digitale ondersteunende materialen

NIV	Naam	Omschrijving	Aanbieder	url meer info	Thema
FILM	Afval	Filmpje waar Noordse stormvogel wordt ontleed en afval wordt gevonden.	NTR Schooltv	http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20040311_zwerfafval01	Plastic Soep
FILM	Doe meer met Afval	Een filmpje over 'Doe meer met afval'.	Utrechtse Gemeenten / Afvalverwijdering Utrecht	https://www.youtube.com/watch?v=q3GtNy86WmE	
FILM	DVD afval is voedsel	(VPRO)Tegenlicht documentaire over het door Braungart en McDonough bedachte concept dat moet bijdrage aan minder (of geen) afval voor een beter milieu. Alleen te reserveren voor basisscholen uit de regio.	Duurzaamheidscentrum De Papaver	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=6951	Afval
FILM	Filmpje plastic	Filmpje van Klokhuis over plastic: wat is het, waar komt het vandaan en kunnen we zonder?	Klokhuis	http://tvblik.nl/het-klokhuis/plastic-1	Afval
FILM	Filmpje recycling	Filmpje over hoe recycling werkt.	Teleac, schooltv	https://www.npo.nl/schooltv-actueel/28-01-2010/TELEA_1054202	Plastic Soep
FILM	Plastic Soep	Informatief filmpje over het ontstaan en de gevolgen van plastic soep.	NTR Schooltv	http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20101027_plasticsoep01	Plastic Soep
FILM	Zee vol plastic	Aflevering 31-10- 2009 over plastic soep: oorzaken, gevallen en bijeffecten.	Een vandaag	http://www.eenvandaag.nl/gezondheid/35298/zee_vol_plastic	Plastic Soep
FILM	zwerfafval film gemeente Maasdonk	Filmpje voor basisonderwijs over 'plastic soep', gemaakt door de gemeente Maasdonk.	Gemeente Maasdonk	https://www.youtube.com/watch?v=pa2-tiLnYX0#t=15	Plastic Soep
SITE	Aan de slag met afval	Een website met lesmateriaal, filmpjes, informatie voor werkstukken en links naar ideeën om met afval op school aan de slag te gaan.	Nederland Schoon	www.aandeslagmetafval.nl	Afval/zwerfvuil/
SITE	Afval is goud waard	Presentatie voor het digibord met vragen over afval en afvalscheiding.	AVRI	http://www.afvalisgoudwaard.nl/data/Digibord.pdf	afval
SITE	Doe meer met afval	Deze website geeft handige tips, informatie en opdrachten over afvalscheiding en -recycling.	AVU (Afvalverwijdering Utrecht)	http://www.doemeermetafval.nl/homelesprogramma.html	afval
SITE	Groene voetstappen	Bewustwordingsproject het onderwijs waarbij kinderen een week lang met fiets of te voet naar school komen. Daarmee worden groene voetstappen verdiend. Op de website is ook promotiemateriaal beschikbaar.	Klimaatverbond	www.groenevoetstappen.nl	gedrag

SITE	Watt n zoi	Op deze webpagina staat een educatief pakket van negen lesbladen (met vragen) waar leerlingen zelfstandig aan kunnen werken.	HVC Groep, Alkmaar	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden	afval
SITE	Watt n zoi	Op deze webpagina staan ideeën voor werkstukken en spreekbeurten.	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/zones/workzone/spreekbeurt_werkstuk	afval
SITE	Watt n zoi	Op deze webpagina staan links naar allerlei filmpjes over afval.	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/zones/mediazone	afval
SPEL	Afval is goud waard	Een website met informatie over afval, een quiz, filmpje, poster en links naar andere websites.	AVRI	www.afvalisgoudwaard.nl	afval
SPEL	Afvalgame	Een interactief afvalspel om meer te leren over zwerfafval en afval scheiden.	Nederland Schoon	http://www.aandeslagmetafval.nl/lesmodule/groep12	(zwerf)afval
SPEL	Canny - the garbage game	Canny is een spel om de strijd aan te gaan met zwerfafval op school.	Gemeente Heerlen / Tomra	http://www.agarbagegame.nl	zwerfafval
SPEL	Juf Mia spelletjes	Een website met online spelletjes over afval.	Juf Mia	http://ictjufmia.classy.be/afval.htm	afval
SPEL	Zwerfafval battle	Interactief spel om meer te leren over zwerfafval.	Nederland Schoon	https://www.aandeslagmetafval.nl/zwerfafvalbattle/#/	zwerfafval

6. Overige ondersteunende materialen

NIV	Naam	Omschrijving	Aanbieder	url meer info
3D printer	3D printen van afvalplastic	Bij Stopmijnafval is het mogelijk om een 3d printer te huren. Hierdoor kun je als bedrijf of school nieuwe producten printen van afvalplastic. Als demonstratie. Wij leveren de meest gebruiksvriendelijke 3d printer van dit moment (van Ultimaker) inclusief een duidelijke instructie. Ook leveren we er filament bij (draad voor de 3d printer) van gerecycled plastic.	Heel Nederland	https://www.stopmijnafval.nl/a-49376725/educatie/3d-printen-van-afvalplastic-diy-demo/
Composteerapparaat	Maak in 24 uur je eigen compost.	Bij Stopmijnafval is het mogelijk om een composteerapparaat te huren. Hierdoor kun je als bedrijf of school ter plekke compost maken van GFT afval of composteerbare materialen met het OK compost logo. Dit levert mooie WOW momenten op en maakt mensen bewust van de materialen die we dagelijks gebruiken en hoe de natuur daar mee omgaat. Je sluit het apparaat aan op het stopcontact. Je doet er Groente, Tuin en Fruitafval, lees organisch materiaal in zoals een klokhuis, oud brood, koffiedik maar ook bordjes van suikerriet of wegwerpbeker van bio-plastic en dit wordt door het maalsysteem, de optimale temperatuur en de juist bacteriën binnen 24 uur tot compost gemaakt.	Heel Nederland	https://www.stopmijnafval.nl/a-53788801/educatie/composteren-van-gft-en-bioplactic-diy-demo/
OVERIG	Goedbezig	Complimenten machine die onder ander werd ingezet voor een zwerfafvalproject	Goed Bezig	www.goedbezig.eu
POSTER	Afbraaktijden poster	Afbraaktijden posters voor verschillende omgevingen te koop voor €1.50	Supporter van Schoon	https://webshop.supportervanschoon.nl/webshop/SNSAFBRAAKPOSTERNWA2
POSTER	Afval (poster-pm18)	Poster met het thema afval.	De Boswerf (Zeist)	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=162
POSTER	Speurkaart	Deze speurtocht en zoekplaat is speciaal ontwikkeld voor kinderen van het basisonderwijs. Door middel van de speurtocht worden jonge kinderen bewust van zwerfafval en dragen ze op eigen manier bij aan het schoonhouden van de omgeving. Op de achterzijde staat een zoekplaat waar de kinderen op zoek gaan naar de verschillende soorten zwerfafval. Het formaat van de speurtocht is A3 en kost €6.00 per 30 stuks.	Supporter van Schoon	https://webshop.supportervanschoon.nl/webshop/SNSSVSSPEURTOCHT2
SPEL	Afval (kwartetspel - s9)	Kwartetspel met het thema afval. Te bestellen in Regio Zeist	De Boswerf (Zeist)	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=171
SPEL	Afvalganzenbord	Het Afvalganzenbord is een reuze groot bordspel waarbij de leerlingen vragen krijgen over afval en allerlei situaties tegenkomen die met afval scheiden en voorkomen van afval te maken hebben. Heb je geluk, dan mag je langs een ladder snel omhoog, heb je pech dan glij je langs de glijbaan weer net zo snel naar beneden.	Weizigt (Dordrecht)	www.weizigt.nl
SPEL	Afvalkoffer	Speciaal voor de buitenschoolse opvang is een afvalkoffer met activiteiten ontwikkeld. De koffer zit boordevol met leuke en praktische (knutsel)opdrachten, puzzels, spelletjes, quizjes,	Supporter van Schoon	https://www.aandeslagmetafval.nl/bs0/afvalkoffer

		opschoontips en nog veel meer.		
SPEL	Afvalkwartetspel	Afvalkwartetspel. Te bestellen voor €7.50 per stuk, €29.50 per 5 stuks, €49.50 per 10 stuks. Voor grotere oplages, zie website.	Stichting Milieunet	http://www.stichtingmilieunet.nl/Afval_Kwartetspel.html
SPEL	ARN B.V. Kringloopspel afvalarrangement	Hergebruik, afvalscheiding, voorkomen van zwerfval en andere milieu en hebben het doel er voor te zorgen dat we ons milieu sparen. Hiervoor zijn veel lesprogramma's ontwikkeld voor leerlingen. Al deze programma's krijgen meer betekenis als leerlingen weten wat de kringloop van grondstoffen inhoudt, en wie daar voor moeten samenwerken: producenten, consumenten en afvalbedrijven. De kringloop is echter behoorlijk abstract, en dus moeilijk te begrijpen door leerlingen. Met het Kringloopspel spelen leerlingen zelf de kringloop na. Als grondstof ervaren ze hoe ze gebruikt worden en het risico lopen uit de kringloop te verdwijnen. Ze kunnen zelf spelregels bedenken om in de kringloop te blijven en mee te blijven doen. De handleiding en de benodigde materialen zijn door de docent zelf te downloaden	Gemeente Heumen	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=13792
SPREEK BEURT	Informatie voor Spreekbeurten	Dar verstrekt voor scholen in gemeenten Beuningen, Berg en Dal, Druten, Heumingen en Nijmegen materiaal voor spreekbeurten over afval en afvalverwerking	Beuningen, Berg en Dal, Druten, Heumingen, Nijmegen	https://www.dar.nl/scholen/spreekbeurt-of-werkstuk/

Hoofdstuk 2 Lesmaterialen basisonderwijs

7. Lessen voor alle groepen

Thema	Naam	Omschrijving	Aanbieder	url meer info
(zwerf)afval	Aan de slag met afval	Een website met lesmateriaal voor alle groepen en BSO over afval en zwerfvuil. Er zijn lessen, filmpjes en werkbladen te downloaden. Ook is er via de site een link naar groengelinkt voor andere lessen. Voor de docentenhandleidingen en doe bladen moet je eerst je gegevens achter laten.	NederlandSchoon	www.aandeslagmetafval.nl
Afval	Afvalscheiding	De gemeente Westland biedt een leskist over afvalscheiding aan, die in de klas gebruikt kan worden, bijvoorbeeld als voorbereiding op de excursie naar het afvalbrenngstation. Er zitten allerlei lesmaterialen over afvalscheiding in, zoals een memoryspel (1x); kwartetspel (4x); kleurplaten; knutseltips(11x); minicontainers (6x); inleiding spel; proef water zuiveren.	Westlandse Natuur- en MilieuEducatie	http://www.nmegids.nl/algemeen/leaanbod/itemtonen.php?code=10863
Afval	Bikkel van de Buurt	Leskist gericht op zwerfafval. Kinderen maken via De Schoonfamilie kennis met alle aspecten van zwerfafval bedenken hoe ze hun eigen omgeving schoon kunnen houden en houden een eigen opruimactie. Inclusief een groot bordspel over zwerfafval. Het lespakket bestaat uit praktische en theoretische opdrachten verdeeld over 5 lessen die op elkaar aansluiten. De opdrachten kunnen door alle groepen gemaakt worden, behalve het spel. Het Bikkel van de Buurt spel heeft aparte spelregels voor groep 5 & 6 en voor groep 7 & 8 duidelijk omschreven in het spelregelboekje.	Stichting De Ulebelt	http://www.nmegids.nl/algemeen/leaanbod/itemtonen.php?code=4612
Afval	Doe meer met Afval: Afvalroadshow	Met de afvalroadshow willen de Utrechtse gemeenten hun inwoners (jong en oud) fysiek en persoonlijk in contact laten komen met het belang van afvalscheiding en de manier om met hun afval om te gaan. De mobiele roadshow is uitermate geschikt voor gezinnen met kinderen, maar ook alle andere inwoners uit de provincie Utrecht zijn van harte welkom. De komende jaren gaat de afvalroadshow op tournee langs alle Utrechtse gemeenten.	AVU (Afval Verwijdering Utrecht)	http://www.doemeermetafval.nl/item.html&objID=9900
Afval	Groei uit groen	Deze leskist staat in het kader van gescheiden inzamelen van huishoudelijk afval. Wat is eigenlijk gft-afval? Welke dingen mogen wel en niet in de groene bak? De leerlingen ondervinden het zelf door een fruit- en groentesalade te maken. Met proefjes, opdrachten en spelletjes wordt het begrip afvalkringloop in de natuur duidelijk. 'De hongerige vuilnisbak' leert de kinderen tenslotte verschillende soorten vuilnisbakken te gebruiken. Deze kist kent een onderbouw-, midden- en bovenbouwvariant.	MEC Maarssen - NME Stichtse Vecht	http://www.nmegids.nl/algemeen/leaanbod/itemtonen.php?code=1109
Zwerfafval	De Klieners lessen	Het lesmateriaal bestaat uit een algemene handleiding en vier lessenseries. Deze vier lessenseries kunt u naar eigen inzicht ook in andere groepen gebruiken. Ze sluiten grotendeels aan bij de volgende groepsindeling: groep 1/2, groep 3/4, groep 5/6 en groep 7/8.	Milieu Educatie Den Haag	http://www.milieueducatieden Haag.nl/site/klieners
Zwerfafval	Expeditie Zwerfafval	Crusio biedt in samenwerking met Edublik gastlessen aan voor PO. Over zwerfafval & plastic soep en over afvalscheiding / afval als grondstof.	Crusio & Edublik	www.expeditiezwerfafval.nl

Plastic afval scheiden	Plastic Heroes	Aafvalscheiden in de klas en thuis. Programma van 4 weken. Week 1: plastic les + uitleg wedstrijd. (elke leerling krijgt plastic hero zak mee naar huis. Thuis vullen met plastic) Week 2: kinderen nemen plastic hero zak mee naar school. Samen kijken wat er wel / niet in mag. Week 3: 2de ronde zelfde als 1ste ronde focus op beter scheiding en een winnaar!! Week 4: stukje voor schoolkrant met ouders van de winnaars en evt. verliezer. Recycle Valley regelt afvoer van het plastic.	Recycle Valley	www.recyclevalley.nl/plasticheroes
Recyclen	Leskist: Papier	Op school werken kinderen iedere dag met papier. Met deze kist leren ze papier op een andere manier kennen. Ze leren de geschiedenis van papier, de stappen van de papierkringloop, en het belang van hergebruik. De leerlingen brengen hun kennis in de praktijk door zelf oud papier gescheiden in te zamelen en hiervan nieuw papier te maken. Ook zijn er creatieve opdrachten waarmee leerlingen de verschillende manieren van papiergebruik verkennen.	Anmec	https://www.nmegids.nl/amsterdam/zoeken.php?AanroepZoekenThema=duurzaamheid&formReset=-1
Recyclen	Leskist Wecycle	Met deze koffer, waarin verschillende spellen, vertelkaarten, handleidingen en werkbladen zitten, kunt u een les over het recyclen van afval geven. Waarom is afvalscheiding belangrijk? In welke bak hoort welk afval thuis? En wat gebeurt er met het afval in de fabrieken? Spelenderwijs ontdekken de leerlingen de antwoorden op deze vragen. De activiteiten uit deze leskoffer kunnen goed gecombineerd worden met het bezoek aan een afvalverwerkingsstation, zwerfvuilproject of een grote inzamelingsactie van huishoudelijke apparaten op school.	Anmec	https://www.nmegids.nl/amsterdam/zoeken.php?AanroepZoekenThema=duurzaamheid&formReset=-1
Zwerfafval	Plastic Soep	Basisschool kinderen van groep 4 t/m 8 leren op een creatieve manier over plasticsoep. Zo kunnen de kinderen met dit lespakket al spelend actief in de natuur aan de slag gaan om plastic verbruik te verminderen en zelf creatieve oplossingen bedenken voor het plastic probleem. Het pakket bestaat uit een speciale box met o.a. een digitale lessenserie, plasticsoep uit Hawaï, actiekaarten, humoristische animaties en nog veel meer! Per school bieden wij 1 lespakket aan die binnen de school gerouleerd kan worden. Het lespakket wordt gratis aangeboden door de Plastic Soup Foundation (de school betaalt alleen verzendkosten à €7,50).	Plastic Soup foundation	http://www.plasticsoupjunior.org/
Zwerfafval	Zwerfafvalactie (in maart, voor gem Buren en Neder-Betuwe)	Scholen kunnen gebruik maken van een (schoolbreed) lespakket. Het thema van dit lespakket is zwerfafval: wat is het en waar komt het vandaan? Maar ook gevolgen van zwerfafval en oplossingen. Het lespakket bestaat uit een handleiding met bijbehorende werkbladen en posters. Het onderwerp wordt vooral vanuit het eigen handelingsperspectief bekeken, dus minder kennis gericht. Het uitgangspunt is dan ook het bewerkstelligen van gedragsverandering. Inhoudelijk worden per bouw dezelfde 3 onderwerpen uitgewerkt: rondslingerende rommel - waar komt die rotzooi toch vandaan? - in de prullenbak ermee!	NME-centrum Midden-Betuwe	http://www.nmegids.nl/algemeen/leaanbod/itemtonen.php?code=3909

Zwerfafval	Zwervend afval	3 lessen over zwerfafval, een nadenk les, een opruimles en een nabesprekingsles. Zoeken in NME gids op afval	Het Groene Wiel, Wageningen	http://www.nmegids.nl
Zwerfafval	Zwervend afval - hoe erg is het?	Met dit lespakket maken de leerlingen van groep 1 tot 8 kennis met zwerfafvalproblematiek. In deel 1 denken de leerlingen na over (zwerf)afval en natuurlijk afval. In deel 2 helpen de leerlingen met het verzamelen van zwerfafval in de wijk, sorteren en wegen ze het zwerfafval en onderzoeken ze hoe snel afval afgebroken (opgegeten) wordt in de grond. In deel 3 stelt de groep vast hoe ze zelf kunnen helpen. Dit lespakket sluit aan bij kerndoelen 37 en 39. Leerlingen krijgen inzicht in en raken betrokken bij (zwerf)afvalproblematiek worden zich bewust van hun eigen gedrag ten opzichte van zwerfafval.	Stichting De Ulebelt	http://www.nmegids.nl/algemeen/leeraanbod/itemtonen.php?code=14105
Zwerfafval	Leskist: Zwerfafval, mooi niet!	Op de basisschool is het thema zwerfafval een dankbaar onderwerp: het is letterlijk en figuurlijk dicht bij huis te vinden en het onderwerp sluit aan bij verschillende lessen. Naast het bieden van informatie wordt in het lesmateriaal veel aandacht besteed aan het kritisch nadenken over het eigen gedrag van de leerlingen. Bovendien kunt u zelf met leerlingen de handen uit de mouwen steken.	Anmec	https://www.nmegids.nl/amsterdam/zoeken.php?AanroepZoekenThema=duurzaamheid&formReset=-1

8. Lessen voor de onderbouw (groep 1-4)

Thema	Naam	Omschrijving	Aanbieder	URL meer info
afval	DuurSaam Doen! De Afvalcarrousel	Aan de hand van twee verhalen worden kinderen zelf aan het denken gezet. Hoe houd je je eigen klas schoon? Kinderen leren m.b.v. voor beelden van afval hoe lang het duurt voordat afval vergaat. Op het schoolplein kan een afvalrace georganiseerd worden. Doel van dit spel is om met plezier afval te scheiden. Groep 3 & 4	De Groene Belevens	www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=13043
afval	Kleuter milieukoffer	Hierin worden thema's behandeld die ook in het kleuteronderwijs over leefomgeving horen: warmte, lawaai en afval. Bij ieder kind brandt thuis de kachel, komt er water uit de kraan, worden dingen weggegooid of kunnen de kinderen niet slapen door lawaai. Het milieu in en om het huis komt in deze leskist aan de orde.	De Hortus, Centrum voor Natuur en Milieu	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=3303
afval	Milieubewust handboek 1-2	In deze lesmap is achtergrondinformatie en lessuggesties te vinden over o.a. milieuzorg op school, energie, water, omgeving en afval. Groep 1 & 2 (4 t/m 6 jaar)	Duurzaamheidscentrum De Papaver	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=5661
afval	Operatie afval 1	Operatie Afval! is een leskist met materialen voor lessen en activiteiten over afvalgedrag en afvalverwerking. De leerlingen leren (anders) om te gaan met afval: hoe je afval kunt scheiden en hoe je afval kunt voorkomen. Memoryspel en poster	MEC de Witte Schuur	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/aanbodoverzicht.php?noredirect=-1#5556
afval	Theatervoorstelling: Wind en Konijn	Marjo Dames/Sterk Verhaal vertelt een sprookje uit West-Afrika over Wind en Konijn, waarin het thema luchtvervuiling op speelse wijze wordt aangekaart. Het is een theatraal vormgegeven vertelling, waarbij de kinderen actief betrokken worden. De vertelling geeft tot stof tot nadenken over afvalthema's, zoals: Zwerfafval: Overal waar mensen komen laten ze rommel achter. Ergerlijk! Maar ook gevaarlijk voor mensen EN dieren.	MEC De Witte Schuur	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=5556
voedselkringloop	De bodem van Momo (L04)	Met de handpop Momo de Mol bekijken en onderzoeken leerlingen de bodem in hun eigen omgeving. Er is een zeer uitgebreide, praktische handleiding voor de leerkracht met opdrachtkaarten, woordplaten, kleurplaten en veel knutsel ideeën. In de leskist zit een cd met liedjes.	Natuur en Milieu Overijssel	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=10077
voedselkringloop	Kabouters	In deze buitenles zijn de leerlingen te gast in de wereld van de kabouters. Door allerlei opdrachten uit te voeren maken ze kennis met planten, bloemen, bomen en kleine bestjes om hen heen. Ook het thema afval komt hierbij aan de orde. Gekleurde kabouters wijzen hen daarvoor de weg in de schoolomgeving. Door alle zintuigen te gebruiken leren de kinderen de natuur spelenderwijs kennen en kunnen zij zich inleven in planten en dieren. Hierdoor zullen zij zich (meer) betrokken gaan voelen bij de natuur om hen heen. De leskist bevat zowel algemene opdrachten die het hele jaar te gebruiken zijn, als seizoensgebonden opdrachten. Groep 1 & 2	MEC Maarssen - NME Stichtse Vecht	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=1068
voedselkringloop	Pieren en pissebedden	Pieren en pissebedden zijn leuke en gemakkelijk onderzoekbare diertjes. Deze kleine en bijzondere dieren spelen een belangrijke rol in de natuur. Het zijn de afvalopruimers! En wie van deze twee is de beste, vraagt een afvalverwerkingsbedrijf zich af. De leerlingen onderzoeken deze vraag door proefjes te doen en informatie op te zoeken en komen met een aanbeveling voor het bedrijf dat nieuwe werknemers in dienst kan nemen!	BuitenWijs (Nieuwegein, Lopik, IJsselstein en Houten)	https://www.nmegids.nl/buitenwijs/scholen/bekijk-ons-hele-aanbod/

voedselkri ngloop	Pieter de Pier	Met Pieter de pier, een stokpop, wordt de les ingeleid. Samen met hem leren kinderen de verschillende soorten afval scheiden. Het accent ligt daarbij op het onderscheid tussen Groente-, Fruit- en Tuinafval (GFT) en het overige afval. De lessenserie bevat de volgende onderdelen: - startactiviteit: poppenspel met Pieter de Pier.- afval uit de natuur: bodemdierjes herkennen- afval van mensen: herkennen en scheiden- afval rond school: zwerfafval- afsluiting: Pieter de Pier lied. Groep 1 - 3	Bezoekersce ntrum Wolfslaar Breda	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaangebod/itemtonen.php?code=5475
voedselkri ngloop	Regenwormen (B01)	De regenwormen laten de dode bladeren verdwijnen en woelen de grond om. In deze lesbrief staat beschreven hoe u een wormenbak kunt maken. Maar de wormen kunt u ook bekijken in een grote glazen pot. Verder vind u in de lesbrief informatie over het leven van de regenworm. Tenslotte is er een werkblad toegevoegd waarop leerlingen het proces kunnen beschrijven. De lesbrief komt begin september op school.	Natuur en Milieu Overijssel	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaangebod/itemtonen.php?code=10086
zwerfafval	Fladdertje	Afval vind je overal, zelfs in de natuur. Maar dat levert problemen op voor de dieren die daar leven. Die houden niet van plastic en blikjes! Poppentheater Jinkys Mikmak speelt een prachtige voorstelling over afval bij jou op school! Groep 1 & 2	Groen Doen, NME-netwerk Zuidwest Friesland	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaangebod/itemtonen.php?code=15041
zwerfafval	Speurneus 1	Hoepla, Oei oei en Foetsie zijn 3 handpoppen die staan voor Leuk, Veiligheid en Opruimen. Samen met de kinderen richten ze een Speurneuzenclub op die het leslokaal gaat inspecteren. Is het er fijn? Zijn sommige dingen onveilig? Kan er troep worden opgeruimd? Welke viezige dingen kunnen toch lekker zijn? Via het (poster-) verhaal Foetsie komt afval scheiden aan de orde. Samen met Hoepla vormen ze een vuilnisbakkenband en studeren ze een liedje in. In de beweging/expressie les komen milieuzorghandelingen in huis aan bod. Het project sluit af met een heuse speurtocht in en om de school over wel/niet leuk, veilig en schoon! NB: het project Speurneus heeft een onder-, midden- en bovenbouwvariant. Groep 1 & 2	MEC Maarssen - NME Stichtse Vecht	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaangebod/itemtonen.php?code=1075
zwerfafval	Verdiepingsleskist Zwerfafval onderbouw	De leskist Zwerfafval + wordt met ingang van het schooljaar 2014-2015 nieuw geïntroduceerd in het aanbod. Deze leskist sluit aan op het programma Waardevol Afval en vormt de verdiepingsleskist op de afvalfractie zwerfafval uit de schatkistjes Waardevol Afval. Deze schatkistjes zijn in december 2013 op alle scholen in het werkgebied van Reinigingsdienst Waardlanden geïntroduceerd en bevatten zogenaamde kennisbladen en inspiratiebladen over 8 afvalfracties waaronder zwerfafval.	Van Andel- Natuurcentru m	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaangebod/itemtonen.php?code=12834
zwerfafval	Zwerfafval mooi niet!	Website met divers aanbod voor alle groepen. gr 1+2: les 1: wat ligt daar? les 2: kijk uit: zwerfafval! les 3: waardevolle troep	NederlandSc hoon	www.zwerfafvalmooi.net

9. Lessen voor de middenbouw (groep 5-6)

Thema	Naam	Omschrijving	Aanbieder	URL meer info
Afval	Afval, zoek het uit!	NAV invoering Diftar: Voor groep 4/5/6 2 basislessen en 2 optionele verdieplingslessen. Het lesprogramma voor groep 7/8 uit de leskist Afval bestaat uit 3 basislessen Afvalscheidingsspel, een kringgesprek rond de Achtergelaten Vuilniszak, waardendiscussies tot een afval-analyse	Stichting De Ulebelt (Deventer)	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=3693
Afval	Afval zoek het uit!	Een achtergelaten afvalzak is de aanleiding voor dit lesproject over afval. De leerlingen gaan uitzoeken waarom de vuilnismannen het afval niet hebben meegenomen. Voor de anonieme eigenaar van de afvalzak maken ze een poster met de informatie die ze hebben gevonden. Door een wormhotel in de klas ontdekken ze dat de natuur zijn eigen afvalopruimers heeft. Lokale scholen (in en om Leusden) kunnen de leskist bestellen via de NME Gids. Voor verdere vragen neem contact op met de Groene Belevenis via info@degroenebelevenis.nl	De Groene Belevenis	https://www.degroenebelevenis.nl/page/3575/contact.html
Afval	Blik in de klas	De interactieve weblessen op blikindeklas.nl hebben steeds een ander thema. De leerlingen ontdekken onder meer wat er met een blikje gebeurt nadat het bij het restafval terecht is gekomen. Ook zien ze hoe er in de staalfabriek nieuw staal wordt gemaakt van schroot. Verder ontdekken zij van alles over de verschillen en overeenkomsten tussen de metaalsoorten staal en aluminium, komen ze erachter hoe blikjes worden gemaakt en leren ze over de verschillende functies en eigenschappen van blik. Tot slot kunnen de leerlingen de slotquiz maken. Hebben uw leerlingen de slotquiz succesvol afgerond, beloon ze dan met miniblikjes pepermunt, grappige robotmagneetjes en een persoonlijk certificaat.	Kenmerk	www.blikindeklas.nl
Afval	Doe meer met afval	Lesprogramma Basisscholen: Lesboekje 'doe meer met afval'	AVU	www.doemeermetafval.nl
Afval	Leskist Afval, zoek het uit!!	Wat doet die vuilnisbak daar op de stoep? Waarom is het afval niet meegenomen door de vuilnismannen? Wacht eens, er hangt een kaartje aan: Dit afval is te scheiden, afval, zoek het uit! De kinderen zoeken uit hoe je afval kunt scheiden en wat je vervolgens met het afval moet doen. Waar komt het vervolgens terug? Voor de anonieme eigenaar van de afvalbak / - zak maken ze een poster met de informatie die ze hebben gevonden. Daarnaast maken zeeën wormhotel en ontdekken ze dat de natuur zijn eigen afvalopruimers heeft.	De Hortus, Centrum voor Natuur en Milieu (Hardewijk)	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=11182
Afval	Mierenafvalspel	Met het Mierenafvalspel (3 x 3 m ²) kunnen de leerlingen op een speelse manier hun kennis over afval testen. Samen met een werkster (mier) gaan de leerlingen aan het werk in de mierenhoop. Op de tocht door de mierenhoop krijgen ze vragen over afval en komen ze in allerlei situaties terecht die met afvalscheiding en het voorkomen van afval te maken hebben. Heb je geluk, dan mag je langs de ladder omhoog. Heb je pech dan roetsj je langs de glijbaan weer net zo snel naar beneden.	Boerderij Wolfslaar Breda	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=5443
Afval	Plastic Power	Het scheiden van plastic verpakkingsafval wordt steeds vanzelfsprekender. In het lespakket Plastic Power leren de leerlingen alles over het hoe en waarom van het scheiden van plastic afval. Daarnaast wordt specifieke aandacht besteed aan het materiaal plastic. De leerlingen krijgen bijvoorbeeld een indruk van hoe plastic wordt gemaakt, welke verschillende soorten plastic er zijn en wat je zoal van plastic kunt maken. Het lespakket bestaat uit een leerlingenboekje en een docentenhandleiding. Hierin vindt u onder meer kopieerbare werkbladen en extra	Plastic heroes	https://www.plasticheroes.nl/les

		lessuggesties. De leerlingen kunnen bij verschillende opdrachten internet raadplegen.		
Voedselkringloop	Natuurlijk afval	Leskist met materiaal voor alle groepen. De middenbouw verdiept zich in de opruimers van de natuur: de bodembeestjes. Ze kunnen in de schoolomgeving verzameld worden met een insektenzuiger en met loepotjes bekeken worden. Een observatorium in de klas in de vorm van een grote glazen pot met grond en beestjes geeft een kijkje in hun dagelijkse bezigheden. Determinatiekaarten helpen bij het op naam brengen van de minidiertjes, en er zijn tal van spannende onderzoeksopdrachten.	MEC De Bevelanden	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=10974
Zwerfafval	Opruimers basisles	Tijdens deze les(sen) leren de kinderen aan de hand van gevarieerde, speelse en uitdagende activiteiten alles over de thema's natuurkringloop, afvalverwerking en zwerfafval. Er kan gekozen worden voor de praktijkles op De Kaardebol (de eerste dagen een aansluitende tweede (verwerkings)les op school, bestaande uit een zwerfafvalopruimactie in de buurt van de school en een verwerkingsles in de klas. Bij de les op De Kaardebol rouleren kleine groepjes langs verschillende onderdelen die handelen over het hoe en waarom van afval scheiden, hergebruik, recycling en het composteren van gft-afval. De kinderen graven in een composthoop, nemen compost(beestjes) onder de loep, doen een spannende kliko-race, een computer-afvalkwartetspel en een electrospeel. Er wordt afgesloten met een filmpje. Bij de aansluitende les op school: een medewerker van De Kaardebol bezoekt samen met medewerkers van Buurtservice uw groep voor een zwerfafvalactie rond de school. De Kaardebol zorgt voor de benodigde materialen. Na afloop worden de vondsten op school besproken en gaat een medewerker van De Kaardebol dieper in op de ervaringen van de leerlingen.	De Kaardebol - Zutphen	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=3685
Zwerfafval	Zwerfafval mooi niet!	Website met divers aanbod voor all groepen. gr. 5-6 les 1: zwerfafval gezocht! les 2: afbraaktijden les 3: hergebruik en recycling	NederlandSchoon	https://www.aandeslagmetafval.nl/
Zwerfafval	zwerfafval op het schoolplein? Echt niet!	Project voor groep 6 om kinderen bewust te maken van de problemen rondom zwerfafval.	Milieu Educatie Centrum Gemeente Renkum	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=4619

10. Lessen voor de bovenbouw (groep 7-8)

Thema	Naam	Doelgroep	Omschrijving	Aanbieder	url meer info
afval	Afval bestaat niet - Ecokids	Groep 8	Een les over recycling, Aan de hand van een proefje leren de kinderen uit welke materialen een sappak bestaan (papier, plastic en aluminium) en dat het daarom niet bij het oud papier kan. De kinderen maken zelf van een sappak een portemonnee.	Natuur en Milieu Educatie (NME), Gemeente Amsterdam	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=13287
afval	Afval sorteren	Groep 5 t/m 8	Lesblad afval sorteerder + docenten handleiding	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden
afval	Afval verbranden	Groep 5 t/m 8	Lesblad afval verbranden + docenten handleiding	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden
afval	Afvalles	Groep 7 & 8	Op een actieve manier worden de leerlingen tijdens de les aan het denken gezet en moeten ze allerlei keuzes maken. Uiteindelijk heeft de les tot doel dat de leerlingen de verschillende soorten afval kunnen onderscheiden, de problemen van de afvalberg kennen en weten hoe ze zelf afval kunnen voorkomen en verminderen. De les kan makkelijk in een groter geheel worden geplaatst en bijvoorbeeld worden gecombineerd met een milieuzorg-op-school (M.O.S.) project of een bezoek aan het afvalstoffenpark De Schans.	Kinderboerderij de Veenweide Gemeente Soest	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=390
afval	Afvalluh! BW	Groep 7 & 8	Hoeveel afval produceren alle mensen in de gemeente waar ik woon? Dit is de start vraag van deze lessenserie. En hoeveel klaslokalen kun je daarmee vullen is een geweldige rekensom! En dan is het niet meer zo moeilijk om te zien dat dit wel een probleem is. Daarna ontdekken de leerlingen dat er grote verschillen bestaan in de wijze waarop producten verpakt zijn, en dat zij dus bij hun inkopen kunnen kiezen om de afvalberg te verkleinen. Verder wordt duidelijk hoe de leerlingen afval kunnen scheiden, waar de verschillende soorten afval worden ingezameld en wat er daarna mee gebeurt (recycling). Uiteindelijk vormt een estafettespel (ren je rot) de afsluiting van het programma, waarbij de opgedane kennis wordt toegepast.	BuitenWijs (Nieuwegein, Lopik, IJsselstein en Houten)	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=9863
afval	Afvalscheiden	Groep 5 t/m 8	Lesblad afval scheiden + docenten handleiding	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden
afval	Afvalvergisting	Groep 5 t/m 8	Lesblad vergisting + docenten handleiding	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden
afval	Afvalverwerking	Groep 5 t/m 8	Lesblad verwerking + docenten handleiding	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden
afval	CNME de	Groep 7 &	Deze les voor groep 7 en 8 gaat over afval. De volgende thema's	CNME de Zwanebloem	http://www.nmegids.nl/

	Zwanebloemles: Afval Bestaat Niet	8	worden op speelse wijze behandeld: - een schoon milieu- verschillende soorten afval en scheiding ervan- watervervuiling (relatie tussen chemisch afval en waterdierjes)- duurzaam winkelen- het Cradle to Cradle principe. Leerlingen worden zich bewust van de gevolgen van hun keuzes en leren hoe ze zelf actief iets kunnen veranderen. Er zijn 5 opdrachten, elk in tweevoud aanwezig. Er zijn dus 10 opdrachtenhoeken waar groepjes leerlingen aan het werk zijn. Voor de verwerkingsles op school zijn diverse lessuggesties aanwezig. Een leuke aanvulling op de les zou onze 'www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/' leskist: Afval 7-8 zijn.	/ Omgevingsdienst Midden-Holland	algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=8659
afval	CNME: Cradle to Cradle; op weg naar duurzaamheid.	Groep 7 & 8	Na een inleiding over deze principes gaan kinderen zelf ontwerpen, waarbij ze nadenken over het te gebruiken materiaal, de energievoorziening en hoe er sprake is van recycling; nadat het product gebruikt is. Ze leren op die manier out of the box denken	CNME Maastricht en Regio	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=5197
afval	DuurSaam Doen! 7-8 De Afvaladviseurs	Groep 7 & 8	Met de methode van de zes denkende hoeden worden de leerlingen gestimuleerd om over afvalbeleid na te denken. Presentatie aan wethouder op 24 november. Note redactie: het is niet duidelijk of dit nog bestaat, het is nog wel boekbaar via de NME gids	De Groene Belevnis (Leusden)	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=13045
afval	Energie uit afval	Groep 5 t/m 8	Lesblad energie uit afval + docenten handleiding	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden
Afval	Energie uit afval, een schone zaak	Groep 7 & 8	Het project Energie uit afval, een schone zaak bestaat uit een lesmap, een gastles door een rondleider van ARN B.V. en een bedrijfsbezoek. Met de lesmap kan de docent met de leerlingen het project voorbereiden en afsluiten. Tijdens de gastles wordt uitleg gegeven over de regels van afvalbehandeling en - verwerking in Nederland en de verwerkingsmethoden bij ARN B.V. Het bedrijfsbezoek per bus bij ARN B.V. vormt het hoogtepunt van dit voorlichtingsproject. De leerkracht sluit het project zelf af met een evaluatieles. ARN B.V. verzorgt het vervoer per bus van school naar het ARN-terrein en terug naar school.	Gemeente Heumen	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=13309
afval	Ik ben Afval	Groep 7 & 8	Deze leskist wil de kinderen van groep 7 en 8 vertellen wat er met het afval gebeurt nadat het is weggegooid en welke rol ze zelf kunnen spelen t.a.v. het scheiden van afval. (Noordoost Friesland)	NME De Klyster	http://www.klyster.nl/beschrijving.php?lesmatid=340&soortid=1&pag=overzicht
afval	Kringlopen, recyclen	Groep 7 & 8	Door middel van opdrachten, inzicht krijgen in afval, recyclen en natuurlijke kringlopen. Belangrijk is de multiculturele benadering: de cultureel bepaalde standpunten ten opzichte van natuur en milieu komen uitgebreid aan bod.	NME Schiedam	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=3748
afval	Leskist afval		AFVAL (7-8) Een leskist met veel doe-opdrachten over huishoudelijk afval, zwerfafval en KCA. Opdrachten voor in het veld (buiten) en in de klas. Ideaal ter ondersteuning van uw 'Nederland Schoon' Project.	MEK Oosterhout	www.mek-oosterhout.nl

afval	Leskist Plasticsoep	Groep 7 & 8	Deze leskist laat mogelijkheden zien van een nieuwe, groene industrie. De leerlingen doen verschillende opdrachten en proefjes in kleine groepjes over groene grondstoffen voor plastics (bioplastics) en leren dat er verschillende soorten plastics zijn. Ze leren over de voor- en nadelen van de diverse soorten plastics.	CNME Gemeente Amersfoort	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=13223
afval	Natuurmuseum Leskist Afval (1)	PO7&8 VO1&2	Leerlingen leren door het werken met deze leskist allerlei soorten afval kennen. Al doende groeit hun bewust zijn met de noodzaak en de mogelijkheid om de afvalstroom in te perken. Onderwerpen zijn o.a. afval rond school, afvalveranderingsproef, hergebruik, compost en papier maken, verpakkingen. Een papierschip set, de diaserie 'afval van de natuur', videoband en het afvalspel zijn in de leskist aanwezig.	Gemeente Heumen	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=13368
afval	Operatie Afval!	Groep 7 & 8	Operatie Afval! is een leskist met materialen voor lessen en activiteiten over afvalgedrag en afvalverwerking. De leerlingen leren (anders) om te gaan met afval: hoe je afval kunt scheiden en hoe je afval kunt voorkomen.	MEC De Witte Schuur	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=10341
afval	Troep 2 minimier	Groep 5 t/m 8	Lespakket Troep ² voor groep 5 t/m 8 bestaat uit een lerarenhandleiding, een opdrachtblad, een werkblad en een knutselplaat. Het werkblad is informatief, bevat een stripverhaal en verschillende opdrachten. Speciaal voor les is het Mierenafvalspel ontwikkeld en de educatieve site voor kinderen: troep in Breda	Boerderij Wolfslaar Breda	www.nmegids.nl/breda
afval	Weg met de plastic soep! - Ecokids	Groep 7 & 8	Door middel van diverse proefjes onderzoeken de kinderen plastic als materiaal en leren ze dat er verschillende soorten zijn. Ook onderzoeken de kinderen de afbreekbaarheid van verschillende materialen. Tenslotte maken we samen bioplastic. Tijdens de les komt tevens aan de orde waar plastic voor wordt gebruikt, plastic als afvalprobleem, recycling en voorkomen van afval.	Natuur en Milieu Educatie (NME), Gemeente Amsterdam	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=13284
gedrag	Aarde & Wormen voor Waarden en Normen; thema 3 Bruikbaar Afval	Groep 5 t/m 8	De lessen hebben betrekking op natuur en/of milieu en op de bewustwording voor waarden en normen in relatie tot natuur en milieu. De leerlingen worden aangespoord om te onderzoeken wat zij belangrijk vinden aan natuur en milieu. Dit gebeurt door binnen verschillende thema's natuuronderzoek te doen en erover te filosoferen. Leerlingen onderzoeken wat zij belangrijk vinden binnen elk thema. Welke waarden kennen zij toe aan natuur en milieu? Vervolgens gaan ze zelf regels opstellen die als wetten worden geformuleerd.	NME Centrum Schouwen-Duiveland	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=12669
gedrag	Afvalluh!	Groep 7 & 8	Hoe minder afval hoe beter! En als je afval hebt: goed scheiden. In dit project ontdekken de leerlingen op heel actieve manier hoe je afval kunt voorkomen, hoe je afval het best kunt scheiden en hoeveel onzinverpakkingen we soms kopen. Ook leren ze hoe ons afval wordt verwerkt en hergebruikt. Het project bestaat uit 4 lessen op en buiten school. De lessen omvatten naast natuuronderwijs ook rekenen en materiaalkennis. Het project inclusief gastles wordt dit jaar gratis aangeboden vanuit het Afvalbeleid van de gemeente Ede. Er kunnen	Het Groene Wiel, Wageningen	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=10301

			maximaal zes groepen meedoen. Ook geschikt voor combinatiegroepen 6/7.		
gedrag	Kijk wat je koopt	Groep 7 & 8	Kijk wat je koopt is een lespakket dat leerlingen informeert over de manieren waarop afval voorkomen wordt. De inhoud is praktisch. Leerlingen voeren een onderzoekje uit dat met werkbladen wordt voorbereid. Hierna interviewen de leerlingen de klanten van de winkel in de buurt en presenteren zij hun inzichten aan de rest van de klas. Voor ondersteuning kunt u rekenen op de NME-medewerkers.	MEC Maarssen - NME Stichtse Vecht	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=1094
gedrag	Voorkomen van Afval	Groep 7 & 8	Lesblad voorkomen van afval + docenten handleiding	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden
voedselkringloop	Natuurlijk afval	Groep 6 - 8	Leskist met materiaal voor alle groepen. De bovenbouw houdt zich bezig met het afbraakproces op zich: met schimmels en composteren. Op brood en fruit groeien vanzelf allerlei soorten schimmels, op hout rondom de school of in het bos; de relatie met paddenstoelen wordt gelegd. Er is een kringloopspel. De verschillen en overeenkomsten tussen ons afval en dat van de natuur maken duidelijk wat wel en niet op de composthoop of in de GFT-bak mag. Dit is een opstapje naar het onderwerp afval als milieuprobleem.	MEC De Bevelanden	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=10974
Zwerfafval	Afvaloverlast te lijf!	Groep 6 – 8	Dit lesprogramma valt onder de aanpak van hotspotlocaties. Hotspotlocaties zijn plekken waar veel afvaloverlast voorkomt. Denk aan grofvuil aangeboden op de verkeerde locatie, bijgeplaatste vuilniszakken naast de ondergrondse afvalcontainer en ander bijgeplaatst afval. Tijdens dit lesprogramma leren de leerlingen meer over de basis van het weggooien van afval.	Recycle Valley	https://www.recyclevalley.nl/afvaloverlast-lijf-2/
Zwerfafval	Plastic Soep Vissen	Groep 7 & 8	Een introductieles wordt gevolgd door te gaan plastic vissen. In sloepen gemaakt van Amsterdams grachtenplastic, laten we de leerlingen zien dat plastic afval een waardevolle grondstof is en dat je hier mooie producten van kunt maken, zoals de Plastic Whale sloepen en Wasteboards (skateboards gemaakt van plastic doppen). Wordt gevolgd door een afsluitende workshop. Kosten: Gratis voor groep 7 & 8, €10.00 per kind voor andere klassen	Plastic Whale	www.plasticwhale.nl
Zwerfafval	Plastic Soep = linke soep	Groep 7 & 8	Plastic verteert niet. Er verdwijnt veel plastic via het riool en de sloot naar zee waar het vervolgens naar de oceaan drijft. In de Atlantische oceaan is een plastic eiland ontstaan, zo groot als Frankrijk, Spanje en Portugal samen. Dit eiland wordt de plastic soep genoemd. Grote zeedieren en vogels krijgen stukken plastic binnen waarin ze verstrikt raken of stikken. In de Noordzee heeft 95% van de zeevogels plastic in hun lijf. In 4 lessen leren leerlingen alles over de plastic problematiek.	ANMEC (Amsterdam)	http://www.anmec.nl/themes/afval-in-de-stad/item/plastic-soep-is-linke-soep
Zwerfafval	Plastic Soep = linke soep	Groep 7 & 8	Plastic verteert niet. Er verdwijnt veel plastic via het riool en de sloot naar zee waar het vervolgens naar de oceaan drijft. In de Atlantische oceaan is een plastic eiland ontstaan, zo groot als Frankrijk, Spanje en Portugal samen. Dit eiland wordt de plastic soep genoemd. Grote zeedieren en vogels krijgen stukken plastic binnen waarin ze verstrikt	De Boswerf (Alkmaar)	http://www.natuurgidsalkmaar.nl/leermateriaal/?learningobject-

			raken of stikken. In de Noordzee heeft 95% van de zeevogels plastic in hun lijf. In 4 lessen leren leerlingen alles over de plastic problematiek.		id=VVJJOOnVybjpubWVnaWRzOmFsZ2VtZWVuOmlObTE2NDEwQA==
Zwerfafval	Plastic Soep = linke soep	Groep 7 & 8	Plastic verteert niet. Er verdwijnt veel plastic via het riool en de sloot naar zee waar het vervolgens naar de oceaan drijft. In de Atlantische oceaan is een plastic eiland ontstaan, zo groot als Frankrijk, Spanje en Portugal samen. Dit eiland wordt de plastic soep genoemd. Grote zeedieren en vogels krijgen stukken plastic binnen waarin ze verstrikt raken of stikken. In de Noordzee heeft 95% van de zeevogels plastic in hun lijf. In 4 lessen leren leerlingen alles over de plastic problematiek.	De Groene Belevenis (Leusden)	http://www.degroenebelenis.nl/page/3963/nmegids.html
Zwerfafval	Plastic Soep = linke soep	Groep 7 & 8	Plastic verteert niet. Er verdwijnt veel plastic via het riool en de sloot naar zee waar het vervolgens naar de oceaan drijft. In de Atlantische oceaan is een plastic eiland ontstaan, zo groot als Frankrijk, Spanje en Portugal samen. Dit eiland wordt de plastic soep genoemd. Grote zeedieren en vogels krijgen stukken plastic binnen waarin ze verstrikt raken of stikken. In de Noordzee heeft 95% van de zeevogels plastic in hun lijf. In 4 lessen leren leerlingen alles over de plastic problematiek.	BuitenWijs (Nieuwegein, Lopik, IJsselstein en Houten)	https://www.nmegids.nl/buitenwijs/scholen/bekijk-ons-hele-aanbod/
zwerfafval	De groenste straat verkiezing - Ecokids	Groep 5 t/m 8	De kinderen gaan samen de groenste straat van de buurt kiezen. Via inspectie van de vooraf opgestelde criteria worden een aantal straten geïnspecteerd en beoordeeld. De straat die de meeste punten heeft verzameld wint het predicaat Groenste Straat. Indien gewenst kan dit project afgesloten worden met de onthulling van een heus straatnaambordje, waarbij de buurtbewoners worden uitgenodigd. Hiervoor zijn uiteraard dan meerdere lessen nodig.	Natuur en Milieu Educatie (NME), Gemeente Amsterdam	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=13288
zwerfafval	Leskist zwerfafval	Groep 7 & 8	Deze leskist voor groep 7 en 8 gaat over zwerfafval. Leerlingen leren vanuit diverse invalshoeken op actieve en onderzoekende wijze over het thema. Door middel van een simpel gedragsonderzoek, een gebied rond de school schoon prikken, een bezoek aan de supermarkt en een onderzoek over vertering, wordt duidelijk wat zwerfafval en het zwerfafvalprobleem is en hoe we het aan kunnen pakken.	Accres Apeldoorn	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=4198
zwerfafval	Project De Zwerfafvaladviseurs,	Groep 7 & 8	Zomaar de schoolomgeving opruimen is voor leerlingen niet zo interessant. Het wordt pas interessant wanneer zij zelf als onderzoekers, vervolgens als actievoerders en uiteindelijk als adviseurs van de school aan de slag gaan! Het project De Zwerfafvaladviseurs is een onderdeel van de campagne Nieuwegein Schoon, Heel Gewoon! In dit project krijgen de leerlingen veel eigen verantwoordelijkheid. Na een onderzoek en een actie van de leerlingen gaan zij anderen informeren over zwerfafval.	BuitenWijs (Nieuwegein, Lopik, IJsselstein en Houten)	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=3619
zwerfafval	Schoolomgeving	Groep 7 & 8	Een leskist vol praktische ideeën en materialen om de schoolomgeving te onderzoeken. hierbij wordt gekeken naar veiligheid, vandalisme, flora, fauna, en zwerfafval.	Duurzaamheidscentrum Vlaarding	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=1052

					4
zwerfafval	Verdiepingsleskist Zwerfafval bovenbouw	Groep 5 t/m 8	Doel van de verdiepingsleskist zwerfafval is dat leerlingen zich bewust worden van hun eigen gedrag ten aanzien van veroorzaken en/of voorkomen van zwerfafval. Ook leren ze zwerfafval onder te verdelen in diverse afvalfracties. De bovenbouw krijgt ook te maken met het mondiale aspect van zwerfafval.	Van Andel-Spruijt Natuurcentrum	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=12567
zwerfafval	Zwerfafval	Groep 7 & 8	De leerlingen gaan op een actieve manier aan de slag met het thema zwerfafval. Ze kijken welke problemen er spelen rond zwerfafval en wat er aan te doen is. Ze voeren een eenvoudig gedragsonderzoek uit en kijken naar hun eigen houding t.a.v. zwerfafval. Ze nemen het nut van verpakkingsmateriaal onder de loep en onderzoeken de vertering van verschillende soorten materialen. Welke materialen verteren wel, welke slecht en welke helemaal niet? Doormiddel van een winkelspel ontdekken ze hoe je bij de aankoop van producten kunt letten op verpakkingen en afval. Na reservering van de leskist, nemen wij contact met u op om een zwerfafvalactie rond de school te organiseren. De kinderen worden zich bewust van het afval in hun eigen leefomgeving, de gevolgen ervan en ruimen het op. Lijkt op Afvalluh	De Kaardebol - Zutphen	http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itetonen.php?code=7738
Zwerfafval	Zwerfafval, weg ermee!	Groep 7 & 8	Deze lessenserie draait om zwerfafval. Hoe komt het, hoe schadelijk is het en wat kun je er aan doen om het te voorkomen? De leerlingen gaan ook zelf zwerfafval opruimen. Lokale scholen (in en om Leusden) kunnen de leskist bestellen via de NME Gids. Voor verdere vragen neem contact op met de Groene Belevens via info@degroenebelevens.nl	De Groene Belevens	https://www.degroenebelevens.nl/page/3575/contact.html

Hoofdstuk 3 Voortgezet onderwijs lesmateriaal en activiteiten

11. Lesmaterialen

Thema	Naam	Omschrijving	Aanbieder	url meer info
Aardrijkskunde	De plastic soep in de oceanen	OVAM en verpakkingindustrie bieden diverse lesmaterialen aan rondom het thema Aardrijkskunde. Bijvoorbeeld: plastic soep, ruimtelijke ordening en de impact op zwerfafval, de cyclus van afvalverwerking en de Ladder van Lansink competitie.	OVAM en verpakkingindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten
Aardrijkskunde	Coastwatch, vuil in zee, waar komt afval op strand vandaan, afbreekbaarheid van afval, pvc.	Stichting de Noordzee biedt meerdere lesmaterialen aan, bijvoorbeeld 'vuil in zee', 'waar komt het afval op het strand vandaan', 'afbreekbaarheid van afval' en 'pvc'. Lesvormen verschillen van in groepjes onderzoek doen en dan bevindingen presenteren, een klassengesprek of proefjes.	Stichting de Noordzee	www.coastwatch.nl
Aardrijkskunde	Rollenspel	Rollenspel 4-5 VWO beachlitter op Hawaii met Greenpeace, bedrijfsleven, vissers etc. Gezamenlijk een oplossing vinden	Studieproject/achtergrondinfo	www.marienafval.weebly.com
Allerlei	Plastic monsters bouwen	Plastic, we gebruiken het overal voor. Van je schoenveter tot je computer. Daarnaast is er nog heel veel plastic dat we slechts eenmaal gebruiken: wegwerpplastic. Veel plastic vinden we uiteindelijk terug in de natuur. Als zwerfafval of plastic soep. Hoe zit dit en wat we eraan kunnen doen, dat ontdek je in deze les. Waarom monsters bouwen? Bedrijven zoals Unilever produceren jaarlijks meer en meer wegwerpplastic. Daar kunnen wij ons niet uit-recyclen. Met jullie monsters in de hand gaan we op 21 maart naar Unilever toe. We vragen hen te investeren in herbruikbare verpakkingen en verpakkingvrije mogelijkheden. Monster gemaakt? Mail foto's naar plasticmonster@greenpeace.nl	Greenpeace	http://www.greenpeace.nl/esmateriaal/?lm=32&dl=GPNL020NDSM32-all&utm_source=EN061+-+Educatie+-+PO+-+E01+-+Per+03+-+%2718%2F%2719&utm_medium=email&utm_campaign=Educatie+PO&utm_term=Per+03&utm_content=E01
Techniek	Lesmaterialen divers	OVAM en verpakkingindustrie bieden diverse lesmaterialen aan rondom het thema Techniek. Onder andere: 'Afval sorteren, mens versus machine', 'afbraaktijden – sorteren – afvalladder', 'biologisch afbreekbaar plastic maken', 'Ontwerp prototype vuilnisbak', 'voedselkringloop versus afvalkringloop', levenscyclusanalyse PET en PS', 'Microplastics', 'van A(fval) tot Z(werfvuil)'	OVAM en verpakkingindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten
Techniek	Recycling	Leerlingen gaan aan de slag om de mogelijkheden van hergebruik te ontdekken. Na uitleg en met behulp van een lespakket gaan ze aan de slag. Ze gaan zelf producten uit elkaar halen. Een televisie is bijvoorbeeld opgebouwd uit honderden onderdelen. Welke onderdelen kunnen gebruikt worden in een ander product en gaan zo een nieuw leven tegemoet?	Gemeente Schoon	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten
Techniek	Lesbladen + docenten handleiding	De HVC groep biedt diverse lesbladen met docentenhandleidingen aan rondom het thema techniek. Onder andere de onderwerpen: afvalvergistig, afvalverwerking, afval scheiden, energie uit afval, slimme energie, afval verbranden en afval sorteren.	HVC Groep	http://wattnzooi.hvcgroep.nl/docenten/materiaal_downloaden
Biologie	Zwerfafval en mijn consumptiegedrag	OVAM en verpakkingindustrie biedt twee lesmaterialen aan rondom thema biologie. 1) Zwerfafval en mijn consumptiegedrag. 2) Zwerfafval op mijn boodschappenlijstje?	OVAM en verpakkingindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten

Economie	De impact van economische groei op afval	OVAM en verpakkingsindustrie biedt twee lesmaterialen aan rondom thema Economie. 1) De impact van economische groei op afval. 2) Groepsdruk en sociaal wenselijk gedrag	OVAM en verpakkingsindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten
Maatschappijleer	Darwin en de strijd tegen zwerfafval	OVAM en verpakkingsindustrie biedt drie lesmaterialen aan rondom thema Maatschappijleer. 1) Darwin en de strijd tegen zwerfafval. 2) Zet eens een andere bril op je snoet. 3) Zwerfboard (moodboard).	OVAM en verpakkingsindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten
Frans	Qui produit les déchets sauvages?	OVAM en verpakkingsindustrie biedt twee lesmaterialen aan rondom thema Frans. 1) Qui produit les déchets sauvages? 2) Sous les déchets la plage.	OVAM en verpakkingsindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten
Geschiedenis	Het begrip afval doorheen de geschiedenis	OVAM en verpakkingsindustrie biedt 1 lesmateriaal aan rondom thema Geschiedenis: het begrip afval doorheen de geschiedenis	OVAM en verpakkingsindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten
Nederlands	Presentatie en debat	OVAM en verpakkingsindustrie biedt diverse lesmaterialen aan rondom thema Nederlands. 1) Presentatie en debat. 2) Sensibilisatiecampagne. 3) Eigenzinnig krantenartikel. 4) Beleidsvoorstellen: normen en waarden. 5) Creatief fictieverhaal. 6) Het leven zoals het is – zwerfafval. 7) Interne en externe motivatie. 8) Interview. 9) Lezersbrief. 10) Limerick. 11) Sprookje herschrijven. 12) Zwerfafvalpoëzie.	OVAM en verpakkingsindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten
Wiskunde	Enquête verwerken/statistiek	OVAM en verpakkingsindustrie biedt vier lesmaterialen aan rondom thema wiskunde. 1) Enquête verwerken/statistiek. 2) Enquêtegegevens. 3) Zwerfafval turven en in diagrammen gieten. 4) Zwerfafvalgegevens in verschillende diagrammen.	OVAM en verpakkingsindustrie	https://mooimakers.be/pagina-lespakketten

12. Vakoverstijgende lessen en projecten

Naam	Omschrijving	Aanbieder	url meer info
Afval analyse	Leerlingen gaan in groepjes zwerfafval ruimen in een deel van een dorp of wijk. Na het opruimen gaan ze het verzamelde afval analyseren; wat is er allemaal gevonden? Waarom ligt het zwerfafval op de betreffende locatie? Gaat het om incidenten of is sprake van een structureel probleem? De resultaten worden gepresenteerd aan de klas.	Gemeente Schoon	www.gemeenteschoon.nl
Afvalonderzoek snoeproute	Tijdens het afvalonderzoek gaan de leerlingen (in groepen) een snoeproute onderzoeken. Ze analyseren wat er allemaal ligt, waarom ligt het er, wie zijn de veroorzakers, waar ligt het meeste afval en wat is/zijn de oplossing(en)? De groepen presenteren de resultaten van het onderzoek aan de wethouder.	Gemeente Schoon	www.gemeenteschoon.nl
Afvalweek	THEMA WEEK met gastlessen en bezoek milieustraat. Interviews buurtbewoners. Winkeliers. Aanpak snoeproute. U wordt geheel ontzorgt. Dit is een gastles op maat, bij interesse mail naar Sasja de Valença, sasja@recyclevalley.nl .	Recycle Valley	sasja@recyclevalley.nl
Bewustmakingscampagne	Bewustmakingscampagne	OVAM en verpakkingindustrie België	www.mooimakers.be
Een opruimactie als sociaal gebeuren	Een opruimactie als sociaal gebeuren	OVAM en verpakkingindustrie België	www.mooimakers.be
Expeditie Zwerfafval	Tijdens dit project gaan uw leerlingen als junior-onderzoekers intensief aan de slag met de problematiek van zwerfafval in hun leefomgeving. Daarbij wordt duidelijk het verband gelegd met het milieuprobleem van de plastic soep, een gevolg van zwerfafval. De leerlingen werken in groepjes aan praktische onderzoeksvragen, die ze krijgen ze aangereikt van échte opdrachtgevers zoals gemeentes, waterschappen, wijkverenigingen en supermarkten. Tijdens lessen en via veldwerk verzamelen de scholieren gegevens via tellingen, enquêtes en interviews. Als afsluiting presenteren de groepjes hun conclusies en zelfbedachte oplossingen aan hun docenten, de opdrachtgevers en ouders.	Crusio doet. en Edublik?	http://www.expeditiezwerafval.nl/
Litter Less Campaign	Samen met Eco Schools in 27 landen uitgerolde actie tegen zwerfafval. Leerlingen schrijven artikelen of maken reportages over aan zwerfafval gerelateerde onderwerpen. List of participating countries; Canada, France, Germany, Israël, Kazakhstan, Montenegro, Portugal, Romania, Slovakia	Young Reporters for the environment	www.yre.global
Scholen voor duurzaamheid	Scholen voor duurzaamheid brengt scholen en bedrijven bij elkaar. Leerlingen werken in opdracht van echte opdrachtgevers. Ze doen onderzoek of maken een ontwerp rond een actuele maatschappelijke kwestie. De leerlingen werken in groepjes – ‘adviesbureaus’ - de opdracht uit. Met hulp van deskundigen zoeken ze naar antwoorden en oplossingen. Tot slot presenteren de leerlingen wat zij hebben bedacht om zwerfafval te verminderen of te voorkomen.	IVN	http://www.scholenvoorduurzaamheid.nl
Zwerfafvalonderzoek op school	Zwerfafvalonderzoek op school	OVAM en verpakkingindustrie België	www.mooimakers.be

13. Maatschappelijke stages

maatschappelijke stages	Omschrijving	Niveau leerlingen	Meer informatie
Buurtonderzoek	Leerlingen bedenken een onderzoeksopzet, brengen in kaart waar volgens de buurtbewoners de grootste problemen liggen op het gebied van zwerfafval in de openbare ruimte op dit moment. De leerlingen bedenken vervolgens oplossingen voor de geïdentificeerde problemen.	vmbo, havo, vwo	www.kenniswijzerafval.nl
Creatieve Campagne – Zwerfafval: gooi het in de groep!	Leerlingen stellen een plan van aanpak op en ontwikkelen een aansprekende communicatiecampagne die duidelijk maakt dat zwerfafval 'niet cool' is. Hierdoor worden leerlingen zich ervan bewust dat afval gewoon in de prullenbak moet. Na een tijdje onderzoeken de leerlingen of de campagne effect heeft gehad bijvoorbeeld door middel van een internetpoll of schouw.	vmbo, havo, vwo	www.kenniswijzerafval.nl
Creatieve communicatie: campagne tegen zwerfafval	Leerlingen bedenken een communicatiecampagne over zwerfafval om zoveel mogelijk leerlingen te bereiken. De leerlingen stellen een plan op, voeren dit plan vervolgens uit en enquêteren na enige tijd om te bepalen of de campagne bekend is geworden en aanspreekt. De resultaten worden ten slotte door de leerlingen gepresenteerd.	havo - vwo	www.kenniswijzerafval.nl
Gebiedsadoptie	Groepen leerlingen adopteren elk een gebied rond de school of in een wijk. Dat houdt in dat de prullenbakken in het betreffende gebied door de groep leerlingen worden geleegd en de directe omgeving ervan wordt schoongehouden. Voor het beste schoongehouden gebied kan eventueel een kleine beloning of tegenprestatie beschikbaar komen.	vmbo, havo, vwo	www.kenniswijzerafval.nl
Lesprogramma voor basisschoolleerlingen ontwikkelen	Leerlingen krijgen eerst zelf les over zwerfafval, waarna zij het geleerde overbrengen aan basisscholieren. Door het overbrengen van de boodschap zullen de leerlingen zelf ook minder geneigd zijn hun afval op straat te gooien. Deze les kan afgesloten worden met opschoonactie van het schoolplein van de basisschool.	vmbo, havo, vwo	www.kenniswijzerafval.nl
Maatschappelijk stage zwerfafval	In dit rapport is te lezen hoe een maatschappelijke stage voor middelbare scholieren gericht op het opruimen van zwerfafval op de parkeerterreinen bij het strand van Bloemendaal aan Zee en het strand zelf is opgezet en uitgevoerd. Met name na strandfeesten die in en rond de strandtenten worden gehouden kennen deze plaatsen veel zwerfafval. Leerlingen werken in 4 dagen toe naar een opschoondag. Dag 1 wordt het onderzoeksgebied verkend en worden interviews gehouden met bezoekers en ondernemers, dag 2 is een excursie naar een afvalverwerkingsbedrijf en een interactieve les, dag 3 vragen leerlingen aandacht voor de komende opschoondag en werken ze in teams ideeën uit, dag 4 is de opschoondag zelf met zoveel mogelijk vrienden, familie en bekenden	vmbo-t	www.kenniswijzerafval.nl
Opzetten buurtteam	Deze stage bestaat uit het opzetten van een team van buurtwachters om zwerfafval te prikken of schouwen. Er zijn verschillende opties mogelijk; Optie 1: Aangevoerd door de leerlingen kan een buurtprikteam met een groepje of 'pool' van bewoners periodiek de buurt en de omgeving (bv. park) schoonmaken. Leerlingen werven daartoe de bewoners en maken met hen afspraken. Optie 2: Aangevoerd door de leerlingen kan een wijkschouwteam met een groepje of 'pool' van bewoners periodiek de buurt en omgeving schouwen. Leerlingen werven daartoe de bewoners, maken met hen, de gemeente en medeleerlingen afspraken over hoe de meldingen worden doorgezet en aangepakt.	vmbo, havo en vwo	www.kenniswijzerafval.nl
Organiseren opschoondag	Met een prikactie wordt de omgeving schoongemaakt door de leerlingen en zo wordt deels bewustwording gecreëerd onder de leerlingen. Eén groep leerlingen (bijvoorbeeld een klas in opdracht van de leerlingenraad) organiseert de (opschoon)middag; de rest van de school helpt tijdens de middag mee.	vmbo, havo en vwo	www.kenniswijzerafval.nl